

Erolapsen kolme roolia

Lapsuudessa koettu vanhempien riitaisa ero
narratiivis- elämäkerrallisesta näkökulmasta

Hanna Ranta, 0395171

Pro gradu -tutkielma

2015

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: **Erolapsen kolme roolia**

Lapsuudessa koettu vanhempien riitaisa ero

narratiivis- elämäkerrallisesta näkökulmasta

Tekijä: Hanna-Maria Ranta

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_x_Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä:70

Vuosi: 2015

Tiivistelmä:

Tutkin Pro gradu- tutkielmassani aikuisten kertomia kokemuksia lapsuudessa tapahtuneesta vanhempien riitaisesta erotilanteesta, eropäätöstä edeltävästä ajasta ja sen jälkeisestä ajasta. Lähtöajatus tutkielman aiheeksi nousi käytännön työstäni lastensuojelun sosiaalityössä. Lasten kokemukset erotilanteessa jäivät usein varjoon aikuisten käsitellessä omaa erokokemustaan. Vanhemmillä voi olla vaikeuksia tunnistaa riitaisan eron tuottamia vaikutuksia lapsiinsa ollessaan itse erokriisissä. Vanhempien riitaiset erot työllistävät paljon nykypäivän lastensuojelun käytännön työtä sekä erovaiheessa, että myöhemmin lasten oireillessa pahaa oloaan.

Tutkielmani muotoutui narratiivis- elämäkerralliseksi tutkimukseksi. Tutkimuksellinen mielenkiintoni suuntautui siihen millä tavalla erokokemusta kuvataan ja minkälaisen kertomuksen niistä tutkittava rakentaa. Erityisesti tarkastelin lapsen roolia ja selviytymiskeinoja erotilanteessa ja sen jälkeen. Aineistonkeruumenetelmäni oli kerronnallinen haastattelu. Haastateltavia oli yhteensä kolme.

Keskeisin tulkinta tutkielmassa on, että erokokemustilanteesta syntyy kerronnan ja toiminnan kautta kokemuksellisia tarinavariaatioita. Toimijuuteen ja rooliin vaikuttivat huomattavasti kertojan omat toimintaperusteet sekä olosuhteet, jotka tapahtumahetkellä vallitsivat. Selviytymiseen liittyvät pääteemat olivat hyvin samankaltaiset, mikä paljastaa erilaisten roolien taustalla olevan samankaltaisen kokemuserustan. Riitaisasta erokokemuksesta selviytymiseen vaikuttavia pääteemoja oli yhteensä neljä: lasten asioista sopiminen, sisaruustuki, lojaalisuusristiriidattomuus sekä käytännön arjen sujuminen ja pysyvyys.

Avainsanat: narratiivisuus, kertomus, kokemus, lapsi ja vanhempien ero

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_(vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Vanhempien eroon liittyvä aikaisempi tutkimus	2
3 Kokemusten kuvaamisen narratiivinen ja elämäkerrallinen viitekehys.....	9
4 Kokemuksen tutkimus.....	14
4.1 Kokemus, kokemuksen synty ja kokemuksellisuudesta syntyvä tieto.....	14
4.2 Kokemuksen tutkittavuus.....	18
5 Tutkimuksen tehtävät ja tavoitteet.....	22
5.1 Kerronnallinen haastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	23
5.2 Analyysi	27
5.3 Eettiset kysymykset.....	31
6 Lapsuuden tai nuoruuden erokokemus haastateltavien kertomana.....	38
6.1 Hyväksyjän tarina	39
6.2 Itsenäisen toimijan tarina.....	45
6.3 Sivustaseuraajan tarina	50
6.4 Erosta selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä	53
6.5 Kertomukset vuoropuhelussa toistensa ja aiemman tutkimuksen kanssa.....	56
7 Pohdinta	63
8 Lähteet	67

1 Johdanto

Tutkin tutkielmassani aikuisten kertomia kokemuksia lapsuudessa tai nuoruudessa koetusta omien vanhempien riitaisesta erotilanteesta ja eroprosessin ajasta. Tutkielmassani tarkastelen erityisesti tapaa, jolla erokokemus kuvataan eli minkälainen tarina elämäntilanteesta rakentuu. Minulla heräsi oman työni kautta halu ymmärtää paremmin eroprosessia ja lapsen roolia siinä. Työskentelin tutkielmaani aloittaessani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä, jossa kohtasin hyvin vaikeita erotilanteita sekä lapsia, joiden taustalla oli kokemus vanhempien erosta. Vanhempien riitaiset erot työllistävät paljon lastensuojelun käytännön työtä sekä erovaiheessa että myöhemmin lasten oireillessa pahaa oloaan. Vanhemmat eivät välttämättä osaa yhdistää lasten oireilua erotilanteesta johtuvaksi, vaan oireilun voidaan nähdä johtuvan toisen vanhemman teosta tai toiminnasta erotilanteessa. Työntekijänä koin itseni usein keinottomaksi ja turhautuneeksi, sillä lapsen tai nuoren ääni vaimeni ja hukkui vanhempien riitelyäänien noustessa.

Lasten kokemukset erotilanteesta jäävät oman kokemukseni mukaan usein varjoon aikuisten käsitellessä omaa erokokemustaan. Vanhemmilla voi olla vaikeuksia tunnistaa riitaisan eron tuottamia vaikutuksia lapsiinsa ollessaan itse erokriisissä. Tutkimuksen merkitys yhteiskunnallisesta näkökulmasta on lapsen kokemuksen esiintuominen sosiaalityön ammattilaisille käytännön työn apuvälineeksi heidän työskennellessään erotilanteessa olevien lasten ja aikuisten kanssa. Tutkimustiedon kautta lapsen asemaa ja roolia voidaan tuoda esille erotilanteessa oleville vanhemmille. Tutkimuksen kautta pyrin saavuttamaan syvempää tietämystä, mistä ilmiössä on kysymys. Koska ilmiönä ero lapsiperheissä on yleistynyt, se koskettaa vuosittain tuhansia lapsia ja aikuisia. Riitaisten erojen jälkipyykit saattavat kestää vuosikausia, joten ilmiö näkyy vahvasti arjen työssä lasten elinympäristöissä, kuten muun muassa päiväkodeissa, kouluilla, harrastuksissa ja sosiaalityössä. Tarkastelen ilmiötä kolmen tarinansa avanneen ja jakaneen kertojan kokemusten kautta. Kaksi heistä koki vanhempiensa erotilanteen nuoruudessaan ja kolmas kertoja kohtasi erotilanteen varhaislapsuudessaan. Koska tutkielman lähtöasetelmassa oli pyrkimys saada käytännön sosiaalityöhön lisää työkaluja, tarkastelin tutkielmassani myös riitaisasta erotilanteesta selviytymiseen vaikuttavia asioita.

2 Vanhempien eroon liittyvä aikaisempi tutkimus

Eron vaikutuksia lapsiin on tutkittu monesta näkökulmasta. Vanhempien parisuhteen laatu sekä eroprosessi vaikuttavat siihen, minkälaisia vaikutuksia erolla lapseen on. Riidattomankin suhteen päättymisen voi olla lapselle kaikessa odottamattomuudessaan asia, jota on vaikea hyväksyä. Riidattoman suhteen loppuminen voi tuoda haasteita sopeutumiseen ja kielteisiä vaikutuksia lapsen elämään. Hyvin riitaisessa suhteessa eropäätös saattaa rauhoittaa konfliktit vanhempien välillä, ja näin ollen erolla voi olla positiivisia vaikutuksia lapsen arkeen (esim. Booth & Amato 2001).

Eri asia on, jos riidat ja erimielisyydet jatkuvat vielä eron jälkeen pitkittyneinä huoltorimotoina. Riitaisa ero vaikuttaa pitkäkestoisena ja jatkuvana konfliktien sarjana erityisesti lapsiin, sillä lapset joutuvat eron välikappaleiksi ja todistamaan alituisia ja jatkuvia riitoja vanhempiensa välillä vielä pitkänkin ajan jälkeen itse erosta. Judith Wallersteinin (2007) mukaan negatiiviset tunteet voivat vanhemman vihan myötä olla lapsen arjessa vielä vuosienkin jälkeen eropäätöksestä. Ero voi olla myös helpotus, sillä jos suhde on hyvin riitaisa, niin se jatkuessaan voi vahingoittaa lasta enemmän kuin itse ero, jonka lapsi voi kokea jopa helpotuksena. Vanhempien välinen yhteistyö on erittäin tärkeää lapselle oman eroprosessinsa käsittelyssä ja muuttuviin elinolosuhteisiin sopeutumisessa (muun muassa Risto Karttunen 2010, Judith Wallerstein 2007).

Eron jälkeiseen lapsen vuoroasumiseen liittyviä kokemuksia ja arkea on tutkinut Suomessa Hannariikka Linnavuori (2007). Linnavuori on tarkastellut sitä, minkälaisena lapsen asema näyttäytyy asumista koskevassa päätöksenteossa. Linnavuoren tutkimuksessa tarkasteltiin myös, millaista vanhempien yhteistyö on lapsen näkökulmasta ja kuinka vuoroasuva lapsi kokee perheensä ja perhesuhteensa. Lasten myönteinen kokemus vuoroasumisesta syntyi siitä, että sai viettää kummankin vanhemman kanssa yhtä paljon aikaa. Vuoroasumiseen liittyi myönteisenä myös sen tuoma vaihtelun mahdollisuus. Kielteisenä koettiin muun muassa jatkuva tavaroiden pakkaaminen ja niiden hukkaaminen. (Linnavuori 2007, 11, 100 - 102.) Tutkimustuloksena oli myös, että lapset osallistuivat asumista koskevaan päätöksentekoon vahvasti. Ratkaisu asumismallista oli tutkimukseen osallistuvien kohdalla yhtä usein vanhempien kuin vanhempien ja lasten yhdessä tekemä päätös (Linnavuori 2007, 105). Suurin osa tutkimuk-

seen osallistuneista lapsista arvioi vanhempiensa välisen yhteistyön toimivaksi, ja yksi kolmasosa koki, että vanhempien keskinäiset välit ovat olleet täysin toimivat (Linna-vuori 2007, 113 - 114).

Lapsi on lojaali vanhempiaan kohtaan. Usein erotilanteessa lapsi joutuu lojaalisuusristiriitaan osallistuessaan päätöksentekoon oman arkensa järjestelyistä erotilanteen jälkeen. Risto Karttunen (2010, 92, 97) toteaa väitöstyössään, että lapsen äänen esiintuloa vaikeuttaa ennen kaikkea lojaalisuusristiriita. Vaikeissakin erotilanteissa lapsi tuntee useimmiten kiintymystä molempia vanhempiaan kohtaan ja hän kokee siksi vaikeaksi puhua huoltajuus- ja asumisjärjestelyistä.

Vanhempien toimivalla yhteistyöllä on tärkeä rooli lapsen lojaalisuusristiriitojen välttämässä. Lojaalisuusristiriidat voivat vaikuttaa lapsen vointiin ja jaksamiseen heikentävästi ja tulla ilmi arjessa ja käytöksessä eri tavoin. Karttunen (2010, 97 - 98) mukaan lapset pystyvät puhumaan vapaammin, kun eronneet vanhemmat kykenevät keskustelemaan ja sopimaan asioista. Karttunen mukaan olisikin syytä harkita pakollista perheasioiden sovittelua silloin, kun eroavalla parilla on yhteisiä pieniä lapsia. Karttunen tutkimuksen mukaan kolmasosassa kaikista täytäntöönpanosovitteluista lapsen lojaalisuusristiriita oli läsnä. Heistä suurin osa sai sovittelun aikaan apua lastenpsykiatrian klinikalta, perheneuvolasta tai sai erityistukea koulussa. Yleisimpiä oireita olivat mäännus sekä psykosomaattinen reagointi, levottomuus ja pelkotilat. Karttunen mukaan erotilanteessa vanhemmat käyvät läpi omaa kriisiänsä, johon liittyy monenlaisia asioita: omia tunteita, pettymyksiä sekä mahdollisesti muita suhteita ja raha-asioita.

Judith Wallerstein (2007) on tutkinut avioerojen vaikutuksia lapsiin vuonna 1971 aloittamassaan pitkäaikaistutkimuksessa. Vuonna 1989 Wallerstein julkaisi Sandra Blankesleen kanssa jatkon viiden vuoden tutkimukselle. Tämä tutkimus kuvaa avioeron vaikutuksia lapseen osin viisitoistakin vuotta avioeron jälkeen. Tutkimus oli ensimmäinen avioeron pitkäaikaisvaikutuksia näin laajasti selvittävä tutkimushanke. Tutkimuksen tavoite oli tutkia avioeroperheiden jäsenten, erityisesti lasten, kokemuksia avioeron aikana ja sen jälkeen.

Selvinä suuntaviivoina Wallersteinin (2007) tutkimuksen tuloksissa ilmeni, että puolet naisista ja kolmannes miehistä olivat edelleen kiihkeän vihaisia aiemmalle puolisolleen vuosienkin jälkeen. Viha ja negatiiviset tunteet olivat jatkuvasti läsnä elämässä ja näin

ollen myös lasten päivittäisessä arjessa. Avioerokokemuksella näyttäisi olevan vaikutusta siihen, kuinka sen kokeneet lapset kykenevät kestäviin parisuhteisiin tulevaisuudessa. Wallerstein (2007) tuo esille, että vanhempien ja yhteiskunnan tietämättömyys lasten tunteista on yleistä.

Wallersteinin (2007) tutkimuksen tulokset osoittavat, että erolapsen asianmukaiselle kehitykselle on ensiarvoisen tärkeää lapsen hyvä suhde vanhempiinsa, jotka kykenevät yhteistyöhön keskenään. Linnavuoren (2007) tutkimuksessa nostettiin esiin myös vanhempien hyvän yhteistyön merkitys lapselle. Wallerstein tuo esille, että monet vanhemmat menettävät sensitiivisyytensä erossa, eivätkä pysty erottamaan lapsen tunteita ja tarpeita omistaan. Usein vanhemmuus palautuu kuntoon jonkin ajan päästä avioerosta (vuodesta kahteen vuotta keskimäärin). Useissa perheissä vanhemmuuden vauriot näyttivät jäävän pitkäaikaisiksi ja ne näkyivät lapsen tarpeiden laiminlyömisinä. Uusioperheiden suhteet eivät myöskään ole aina näyttäneet tutkimuksessa ongelmattomina. Lapset tunsivat kuulumattomuutta uuteen perheeseen ja kokivat haasteellisenä hyvän suhteen muodostamisen äiti- tai isäpuoleen.

Erotilanteen kokemukset saattavat vaikuttaa elämäntapaan vielä vuosia erotapahtuman jälkeenkin. Lisa Laumann- Billingsin ja Emery Robertin (2000) päätelmien mukaan nuoret eroperheen aikuiset voivat toimivat normaalisti, mutta saattavat kärsiä eron tuottamista häiriöistä vielä vuosienkin jälkeen. Tutkimukseen osallistuneet opiskelijat kertoivat vanhempien eroon liittyvän muun muassa tuskallisia tunteita ja uskomuksia, vaikka he samaan aikaan ilmaisivatkin hyväksyvänsä eron.

Samankaltaiseen päätelmään edellisen kanssa olivat päätyneet ruotsalaistutkijat Teresa Ängarne- Lindberg ja Marie Wadsby (2009) tutkiessaan 15- vuotta sitten vanhempien eron kokeneiden aikuisten mielenterveyttä ottaen huomioon elämäntapahtumat, joita he olivat kokeneet. Tutkijat totesivat, että verrattaessa ehjässä avioliitossa ja eroperheessä eläneiden elämäntapahtumia sekä mielenterveyttä, voitiin todeta eroavaisuuksia ryhmien välillä. Eroavaisuudet näyttivät erityisesti liittyen sukupuoleen ja ikään; 22- 27-vuotiailla naisilla, jotka olivat kokeneet eron lapsuudessaan, oli heikompi mielenterveys verrattuna muihin tutkimukseen osallistuviin. Avioeroryhmällä oli myös enemmän elämäntapahtumia yleensä sekä elämäntapahtumia, joita kuvailtiin

negatiivisiksi. Edellä mainittuihin elämäntapahtumia kuvattiin myös sopeutumisen vaikeuksien kautta.

Norjalaistutkijat Ingunn Storksens, Espen Roysamb, Turid L. Holmen sekä Kristian Tambs (2006) ovat todenneet vanhempien erotilanteen ja perheen stressitilan vaikuttavan pitkäaikaisesti. He tutkivat aikuisia, joilla oli taustallaan vanhempien erotilanne. Tutkimus tarkasteli, sitä onko erolla vaikutusta psykologiseen sopeutumiseen ja hyvinvointiin aikuisuudessa. Tutkimuksen päähuomiot olivat, että ahdistus ja masennus olivat pitkäaikaisseurauksia perheen eroon liittyvästä stressitilasta. Sukupuoliero tuli myös norjalaistutkimuksessa esiin; tyttöjen keskuudessa näyttäytyi enemmän ahdistusta ja masennusta pitkäaikaisvaikutuksina verrattuna poikiin.

Lastenpsykiatrian professori Terttu Arajärvi ja lastenpsykiatrian apulaisprofessori Maija-Liisa Koski käsittelevät kirjassaan ”Avioero ja lapsi” (1989) avioeroa lapsen näkökulmasta. Arajärven ja Kosken keskeisiä havaintoja on, että lapsen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä tärkein on lapsen suhde vanhempaansa. Jotta ymmärtäisi lapsen avioerokokemusta, on ymmärrettävä, että lapsi kokee harvoin vanhempansa samoin kuin tämän puoliso tai joku ulkopuolinen. Hyvinkin ongelmallisella vanhemmalla saattaa olla hyvä vanhemmuussuhde lapseen. Lapsi saattaa kokea, että hänen positiivisia tunteitaan (esimerkiksi rakkautta ja kiintymystä) toiseen, pois lähteneeseen, vanhempaan ei hyväksytä. Tunteiden kieltäminen ja torjuminen saattavat johtaa siihen, että ne purkautuvat esimerkiksi lapsen psyykkisenä tai fyysisenä sairasteluna, kouluongelmina tai käytöshäiriöinä. Arajärvi ja Koskinen (1989) kuitenkin painottavat, että avioero ei sinänsä merkitse lapsen psyykkistä häiriötä. Mikäli lapsen arvostus säilyy ja hänen tarpeensa nähdään ja otetaan huomioon, lapsi yleensä kestää eron tuoman surun, pettymyksen ja muuttuneet perhesuhteet. Vanhemmat ovat usein erotilanteessa vihaisia ja tunnekuohussa. Lapsi on helppo ase kostamiseen, koska lapsen tilanne vaikuttaa suoraan vanhemmille herkkään ja kipeään alueeseen.

Jari Koskela (2012) puolestaan on tutkinut avioerokokemusta miesten näkökulmasta. Hän tuo esille tutkimuksessaan, että eroprosessit ovat kalliita ja kuormittavat yhteiskunnan palveluverkostoa, mutta myös tulonsiirtojärjestelmää. Erojen vaikutukset ja psykososiaaliset seuraamukset ulottuvat laaja-alaisesti yhteisöön. Koskela kertoo tutkimuksessaan erojen vaikutuksista lapsiin. Eroilla voi olla sekä suoraa lasten hyvinvoin-

tia alentavia vaikutuksia että välillisesti niitä tuottavia merkityksiä. Välilliset vaikutukset voivat johtua esimerkiksi eroon liittyvistä lapsen asuinpaikan- tai koulunvaihduksesta seuranneista sopeutumisongelmista. Lasten tilanne erossa saattaa muodostua tunnetasolla ongelmalliseksi, jos lasten kanssa asuvalla vanhemmalla on kielteinen suhde entiseen puolisoonsa. Lapset voivat joutua vedetyksi vanhempiensa välisiin ristiriitoihin tai heidät pyritään saamaan omalle puolelle. Lapset voivat tällaisissa tilanteissa vetäytyä suhteessaan toiseen vanhempaansa ja sopeutua heidän kanssaan asuvan vanhemman kantoihin. Vanhempi voi myös estää tai aktiivisesti hankaloittaa lasten yhteydenpitoa toisen vanhemman kanssa. (Koskela 2012, 19 - 21).

Kerronnallista tutkimusotetta erokokemuksen tutkimisessa on käyttänyt David Mahl (2000), joka on tutkinut vanhempien eron kokeneiden lukiolaisten suhtautumista heidän kertomuksien perusteella. Mahl (2000) jakoi lukiolaiset kolmeen ryhmään kertomusten perusteella: mallinottajiin, ponnistelijoihin ja sovittelijoihin. Ponnistelijoille oli ominaista, että he olivat epävarmoja ja varuillaan suhteessa toiseen ja siihen mitä heiltä voi odottaa. Sovittelijat pystyivät oppimaan vanhempiensa kohtaamista suhteongelmista ja tämän ryhmän jäsenten omat ihmissuhteet näyttivät onnistuvan paremmin. Mallinottajat matkivat huonosti toimivia käyttäytymismalleja, joita he olivat havainneet omien vanhempiensa toteuttavan avioliittonsa aikana. Keskeisin määrittäjä ryhmään valikoitumisessa oli lasten ja vanhempien välisen suhteen laatu. Vanhempien ja lasten välinen suhde voi siis vaikuttaa olennaisesti siihen, millainen kyky hänellä on ylläpitää omia parisuhteitaan. Avioero voi vahvistaa lapsen kykyä muodostaa ja ylläpitää toimivia parisuhteita, mutta vain mikäli vanhemmat pystyvät tukemaan lasta eroprosessin aikana ja sen jälkeen. Vanhemman olisi hyvä kyetä kommunikoimaan ja selittämään parisuhteen vaikeuksia, jotta lapsi oppisi niistä eikä toistaisi totuttua kaavaa.

Suomalaisessa tutkimuksessa kerronnallisuutta ja narratiivista tutkimusotetta on käyttänyt Kristiina Väyrynen (2008) omassa lisensiaatintutkimuksessaan, jossa hän tutki lapsen kokemusta huoltoriidoissa. Väyrysen tutkimuksen mukaan merkityksellistä lapsen eron jälkeiseen selviytymisessä ja sopeutumisessa on vanhempien keskinäinen toiminta. Tulokset osoittivat, että lapsen selviytymiseen vaikuttivat positiivisesti vanhempien eron jälkeisen riittävän yhteistyösuhteen jatkuminen lasta koskevissa järjestelyissä. Väyrynen totesi myös, että vanhempien kyvyttömyys päättää lasta koskevista asioista alisti lapsen osalliseksi aikuisille kuuluvaan päätöksentekoon.

Kahdessa pitkittäistutkimuksessa on seurattu, kuinka lapsi sopeutuu ja voi riitaisan ja vähemmän riitaisan eron jälkeen. Boothin ja Amaton (2001) 12 vuoden seurantatutkimuksen tulosten mukaan lasten sopeutuminen ja vointi vaihtelevat sen mukaan, onko ero riitaisa vai suhteellisen riidaton. Riidattoman suhteen päätyminen voi olla lapsille vaikea asia, joka tuottaa kielteisiä vaikutuksia lasten elämään ja näin ollen lapset kärsivät erosta enemmän. Riitaisan avioliiton eropäätös saattaa olla lapsille helpotus ja se voi vaikuttaa positiivisesti lapsen elämään. Booth ja Amato toteavat, että vanhempien eron seuraukset liittyvät vahvasti olosuhteisiin ennen eroa. Riitaisissa perheissä kasvanneiden lasten hyvinvointi oli parempi niillä, joiden vanhemmat olivat eronneet kuin niillä, joiden vanhemmat olivat jatkaneet riitaista parisuhdetta. Mutta riidattomien perheiden lasten hyvinvoinnille oli eduksi, mikäli vanhemmat pysyivät yhdessä eivätkä eronneet.

Booth ja Amato (2001) toivat esille, että lapsi hyötyisi lapsen vanhempien tai lapsesta huolta pitävien aikuisten välisestä toimivasta ja päivittäisestä vuoropuhelusta. Boothin ja Amaton päätelmien mukaan vahvoilla ja tiiviillä suhteilla huolehtiviin aikuisiin näyttäisi olevan vaikutusta lapsen myönteiseen sopeutumiseen eron jälkeisiin muuttuneisiin olosuhteisiin. Lasta tulisi valmistella eroon, jotta muutos ei olisi yllättävä, ja pyrkiä tekemään yhdessä suunnitelmia, jotka vähentäisivät epävarmuutta ja lapsen elämän muutoksia.

Suomalaisesta avioerosta väitöstutkimuksen tehnyt Jouko Kiiski tutki väitöksessään 224 eronneen miehen ja 311 eronneen naisen käsityksiä ja kokemuksia avioerosta. Tutkimuksessa oli mukana 385 henkilöä, joilla oli lapsia entisen puolisonsa kanssa. Vastaajista noin puolet arvioivat, että lapset olivat kärsineet perheen hajoamisesta. Vajaa neljäsosa vastaajista puolestaan arvioivat, että eron tuoma muutostilanne ei tuottanut kärsimystä lapsille. Loput vastaajista eivät olleet kyenneet muodostamaan vastaushetkellä asiasta selkeää mielipidettä. (Kiiski 2011, 106.)

Ulla Mustonen, Taina Huurre, Olli Kiviruusu, Noora Berg, Hillevi Aro ja Mauri Marttunen (2013) ovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkijoina selvittäneet perhetaustaan, nuoruus- ja aikuistumisvaiheeseen sekä aikuisuuteen liittyvien erilaisten riskitekijöiden yhteyksiä hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Tutkimuksessa tarkastellaan myös ongelmilta suojaavia tekijöitä. Tutkimukseen osallistui 2200 tamperelaisnuorta, joiden

elämäntulkua ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä seurattiin 26- vuoden ajan. Lapsuudessa koettu vanhempien ero ennusti suurempaa riskiä parisuhde- ja ihmissuhdevaikeuksille, heikommalle sosioekonomiselle asemalle sekä psyykkisille ongelmille myöhemmässä elämässä. Lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteet ja vanhempien toiminta luovat pohjan myöhemmälle hyvinvoinnille.

3 Kokemusten kuvaamisen narratiivinen ja elämäkerrallinen viitekehys

Tutkimuksessani keskeisimpiä käsitteitä ovat kertomus, narratiivisuus, kokemus ja vanhempien ero. Tutkimuksen metodologisenä lähtökohtana on, että riitaisaa eroprosessia tutkitaan lapsen näkökulmasta aikuisen kertomana heidän haastattelussa tuottamansa kerronnallisen aineiston kautta. Kertomusten kautta voidaan löytää kokemuksia ja kertojien antamia merkityksiä eroprosessin kokemisesta lapsuudessa. Narratiivisen lähestymistavan avulla on pyritty korostamaan lapsuudessa tapahtuneen vanhempien riitaisen eron kokemuksellisuutta ja kerrottavuutta. Tutkimusaineistona ovat olleet haastattelun kautta tuotetut omaelämäkerralliset aineistot, joissa kokemus vanhempien erosta tulee esille.

Elämäkerrallisen lähestymistavan taustalla on ajatus siitä, että elämä ja identiteetti rakentuu tarinoina. Kiinnostus kohdistuu yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, toimia ja ajatella. Ihminen rakentaa minuuttaan kerronnan kautta ja tarinoiden kertomisesta muodostuu persoonallisen ja ammatillisen kasvun väline, mutta samalla se myös toimii tutkimusmetodina. (Syrjälä 2010, 248.)

Tausta tutkimuksessani on sosiaalis- konstruktionistisessa viitekehyksessä, jossa kertomuksen nähdään syntyvän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Konstruktivismissa korostuu näkemys, jonka mukaan ihmiset rakentavat tietoa ympäristöstä ja identiteettistä kertomusten kautta. Kertomus ympäristöstä ja omasta itsestä voidaan nähdä alati kehkeytyvänä kertomuksena, joka rakentuu ja muuttaa muotoaan jatkuvasti. Todellisuus rakentuu eri tavoin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmismielissä yhden muuttumattoman todellisuuden sijaan. Tavoitteena ei ole päästä yhteen ainoaan objektiiviseen totuuteen, vaan tuottaa jonkin autenttisen näkökulman totuudesta. (Heikkinen 2010, 146.) Konstruktivistinen käsitys tiedosta edustaa tietoteoreettista relativismia, jonka mukaan tietäminen nähdään suhteellisena. Aika, paikka ja tarkastelijan asema vaikuttavat tietämiseen (Heikkinen 2010, 147).

Narratiivinen lähestymistapa ei ole yhtenäinen teoreettis-metodologinen suuntaus, vaan enemmänkin eri tieteiden välistä dialogia, jota yhdistää tarinan käsite. Tarinan käsitettä voidaan määritellä eri tavoin ja ymmärtää eri yhteyksissä monin tavoin. Tieteellisenä lähestymistapana narratiivisuuden sekä siihen liittyvän käsitteistön hahmot-

tamiseen voi liittyä osittaisia ristiriitaisuuksia metodikirjallisuuden myötä tulevien eri määritelmien eroavaisuuksien vuoksi. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110 - 111.)

Hannu L. T. Heikkinen (2010, 143,145) toteaa artikkelissaan, että narratiivisuus on käsitteenä monimuotoinen. Se voi olla joko käytännön työn väline, jolloin elämäkerrallisten kertomusten kirjoittamista ja kertomista sovelletaan ammattityöhön, mutta myös tutkimuksessa käytettävä käsite. Narratiivisuuden synonyymina on käytetty myös suomenkielistä tarinallisuuden käsitettä. Tieteellisessä keskustelussa narratiivisuuden käsitettä on Heikkisen (2010) mukaan käytetty eri tavoin: käsitteellä voidaan viitata tiedonprosessiin, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen. Narratiivisuus on liitetty tällöin usein konstruktivistiseen tiedonkäsitteeseen. Toinen tapa käyttää narratiivisuuden käsitettä on kuvattaessa tutkimusaineiston luonnetta. Narratiivisuudella voidaan viitata myös aineiston analysointitapoihin. Narratiivisuus voidaan tutkimuskirjallisuudessa liittää myös narratiivien käytännölliseen merkitykseen. Narratiivi eli kertomus on myös tiedonhankinnan tapa tutkimuksessani eli kerään ihmisten kokemuksia kertomusten muodossa. Käytän narratiivisuutta kuvaamaan aineiston laatua. Narratiivisuuden käsitteellä kuvaan tutkimukseni aineistoa eli haastattelujen tuottamaa kerrontaa (kertomuksia). Narratiivia, kertomusta ja tarinaa käytän väljästi toistensa synonyymeina tutkielmassani.

Laitinen ja Uusitalo (2008, 111 - 112) ovat tutkineet traumanarratiiveja. Traumanarratiivi on määritelty niin, että se ilmaisee episodisia ja fragmentaarisia kertomuksia traumaattisesta elämäntapahtumasta. Traumanarratiivi voi olla ilmiänsultaan katkelmallinen ja voi sisältää epäjohdonmukaisuuksia trauman sensitiivisyyden johdosta. Traumanarratiivissa yksilö järjestää ja rakentaa omalla yksilöllisellä ja erityisellä tavallaan tapahtumia, jotka ovat hänelle itselleen merkityksellisiä. Omassa tutkielmassani olen löytänyt vanhempien eron riitaisuuden vuoksi traumanarratiivin piirteitä kertomuksista, vaikka varsinaisesti vanhempien erotilanne ei riitaisenakaan mahdu Laitisen ja Uusitalon määritelmään traumasta. Laitisen ja Uusitalon (2008, 107) määritelmän mukaan traumaattinen elämäntilanne on dramaattinen, ennustamaton ja kontrolloimaton tapahtuma, joihin liittyy kuolema tai vakava hengenvaara tai fyysisen koskemattomuuden uhka tai sen loukkaus. Vanhempien riitaisa erotilanne voi kuitenkin muodostua traumaksi, sillä se voi tuoda mukanaan lapsen elämään kaaosta, ennustamattomuutta, turvattomuutta sekä radikaaleja muutoksia perhesuhteisiin. Traumanarratiivin ja nar-

ratiivin erot on hyvä tiedostaa, jotta voi saavuttaa syvempää ymmärrystä vahvasti sensitiivisen aiheen kertomuksen muodosta esimerkiksi kertomuksessa mahdollisesti esiintyvän epäloogisuuden vuoksi.

Asiat, joita yksilö kertoo, voivat olla niin vaikeita, että tarinat eivät asetu vastaanottajalle valmiina, selkeinä ja ymmärrettävinä. Kun kyseessä ovat traumaattiset tapahtumat, voivat kertomukset jäädä sekaviksi, keskeneräisiksi tai kaoottisiksi. Traumanarratiivi siis voi jäädä vain pyrkimykseksi jäsentää elettyä elämää mielekkäällä tavalla. Kertomisen prosessi itsessään on tärkeä ja tarinan kertominen yhä uudelleen saattaa vähitellen muokata tarinasta jäsennellyn ja ymmärrettävän. (Laitinen & Uusitalo 2008, 112.) Moni haastateltavani kertoikin, että he halusivat kertoa tarinansa, mutta puheen kautta, sillä tekstiksi siirrettäessä kokemuksen hallitseminen olisi tuntunut liian vaikealta. Tunnistin haastateltavien tarpeen päästä puhumaan asiasta juuri sen vuoksi, että he saisivat puhuttua kokemuksen kokonaisuudessaan jollekin.

Tutkielmani muotoutui narratiivis-elämäkerralliseksi tutkimukseksi. Elämäkerrallinen tutkimus painottuu ensisijaisesti kertojan kokemaan elämään, jolloin esimerkiksi historialliset aineistot kokemuksen ajankohdasta jäävät tutkimuksen keskiöstä. Elämäntarina voidaan sijoittaa johonkin aikaan ja paikkaan, mutta tavoitteena on ensisijaisesti ymmärtää kertojan kokemuksia, ei todentaa kerrottua elämäkertaa. Tämä on keskeisin ero verrattuna elämänhistorialliseen tutkimukseen, jonka tavoitteena on sijoittaa elämäntarina johonkin sosiaaliseen, taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen. (Erkkilä 2009, 197.) Tutkielmani sijoittuu elämäkerrallisen tutkimuksen narratiiviseen suuntaukseen, jossa lähtökohtana on kertojan näkökulma. Siinä tavoitellaan ensisijaisesti yksilön ainutlaatuisen näkökulman ymmärtämistä kontekstissaan kuin esimerkiksi joidenkin asioiden paikkansapitävyyden tarkistamista muiden lähteiden avulla. Narratiivisessa suuntauksessa kontekstin käsite on monimerkityksinen ja se kattaa tarinan sijoittumisen tiettyyn sosiaaliseen struktuuriin, aikaan ja paikkaan (Erkkilä 2009, 198.)

Tutkielmassani ymmärrän elämäkerrallisuuden tarkoittavan haastateltavien elämän tarkastelua erokokemuksen näkökulmasta. Haastateltavat konstruoivat lapsuudessa ja nuoruudessa koettuja tapahtumia tarinoiksi erokokemuksen näkökulmasta. Elämäkerrallinen lähestymistapa ei siis avaa tutkielmassani henkilön koko elämäkertaa kaikkine tapahtumineen, vaan omia elämäkerrallisia tapahtumia kerrotaan erokokemuksen

kautta ja siihen liittyen. Mikäli henkilöä pyydettäisiin kertomaan oma elämäkertansa ilman erokokemuksen painottamista, se olisi varmasti erilainen, vaikka ammennettava tarina tuotetaankin samasta koetusta ja eletystä elämästä.

Narratiivisessa tutkimuksessa kiinnostus ei kohdistu ainoastaan siihen, mitä ihmiset puhuvat. Yhtä tärkeää on se, millä tavalla tapahtumista ja asioista kerrotaan ja miksi niistä kerrotaan juuri tietyllä tavalla (Kaasila 2008, 42 - 43). Tutkielmassani pyrin saavuttamaan ymmärrystä yksilön ainutlaatuisesta näkökulmasta tutkittavaan ilmiöön nähden. Tiina Kujala (2007, 13) kuvaa, kuinka todellisuus muotoutuu tuotetun kielen ja kommunikoinnin kautta. Yksilöt antavat asioille merkityksiä ja nimiä, jotka rakentuvat todellisuudeksi jatkuvina merkitysneuvotteluina, alati muuttuvina kertomuksina ja diskursseina. Kujalan (2007, 13) mukaan halutessamme tutkia todellisuutta, meidän tulee tutkia sitä, kuinka ihmiset rakentavat tämän todellisuuden vuorovaikutuksessaan. Tutkimuskohteena ovat tällöin todellisuuden rakentamisen sosiaaliset tavat.

Tutkielmassani kertomuksella käsitetään omien kokemusten pohjalta tuotettua kerronnallista haastatteluaineistoa, joka etenee ajallisesti ja jossa on juoni. Tutkielman tavoitteena oli tutkittavien oman kerronnan pohjalta lähestyä muisteltua ja tapahtunutta kokemusmaailmaa. Kertomus pohjaa siis todellisiin tapahtumiin ja kuvaa niistä nousseita kokemuksia ja tunteita, eli se on kertojan omiin elämäntapahtumiin liittyvä. Kertomus ei tutkielmassani välttämättä tarkoita, että tapahtumasarja olisi tapahtunut juuri niin kuin kertomuksessa on kuvattu, vaan kertomuksen avulla avautuu yhden henkilön itse kertoma kokemusmaailma ja tulkinta aiheesta. Tutkimuksessa ei siis oleteta, että kertomus olisi objektiivinen tositapahtumien kuvaus, vaan yhden kertojan kokemus tapahtuneista.

Vilma Hänninen (2010, 161) avaa artikkelissaan kertomuksen, tarinan ja niiden ainekseksi olevan tapahtumaketjun suhdetta. Lähtökohtana on joukko perättäisiä tapahtumia, jotka liittyvät yksilön elämään. Tarina syntyy, kun tapahtumista luodaan tulkinta. Tarinaa esitettäessä syntyy kertomus erilaisten symbolien avulla. Symboleina voivat olla esimerkiksi sanat, kuvat tai liikkeet. Täydellinen kertomus esittää tapahtumasarjan alusta loppuun. Tarinan perusominaisuus on, että se koskee ajassa eteenpäin menevää tapahtumakulkua. Tarinan perusosa rakentuu tapahtumista, joista tarina koostuu. Tapahtumat voivat olla joko tietoisuuden ja toiminnan maisemassa tapahtuvia konkreet-

tisia ja havaittavia asioita tai mielensisäisiä, näkymättömiä tapahtumia, kuten esimerkiksi oivaltaminen tai päättäminen. Tarina jäsentää aikaa merkitykselliseksi kokonaisuudeksi.

Hänninen (2010, 162) kuvailee, että tarinalla on usein alku, keskikohta ja loppu, joita yhdistää toisiinsa juoni. Tarinan tapahtumat ovat Hännisen mukaan arvo- ja tunnelautuneita. Tapahtumia yhdistää myös kausaalisuus eli syy-seuraussuhteet. Tarinan luonteen kannalta on merkityksellistä, miten tarina päättyy. Hänninen toteaaakin, että tarinallinen tulkinta tapahtumaketjusta määrittelee juonenkulun alun ja päätöksen, liittyy tapahtumiin arvolatauksia, valikoi tarkastelun kohteeksi juonen kannalta olennaiset seikat sekä kytkee tapahtumat yhteen syy-seuraussuhtein.

4 Kokemuksen tutkimus

Koska mielenkiintoni ja tarkemman tarkastelun alaisena ovat lapsuuden- tai nuoruudenaikaiset kokemukset, on aiheellista avata hieman kokemuksen tutkittavuutta ja sitä mitä kokemuksella ymmärretään. Lisäksi haluan avata tutkielmani lähestymiskulmaa kokemuksen ymmärtämiseen ja rakentumiseen. Perinteinen lähestyminen kokemuksen tutkimukseen juontaa fenomenologiseen tai hermeneuttiseen lähestymistapaan. Olen kuitenkin tutkinut kokemuksia elämäkerrallisina kokemuksina narratiivisen tutkimustavan kautta. Narratiiviseen tutkimustapaan liittyy läheisesti sosiaalinen konstruktionismi, johon myös oman tutkielmani tausta perustaa. Koska kokemuksen ymmärtämisen tapoja on useita, olen halunnut käydä hieman laajemmin läpi kokemuksen tutkimuksen eri viitekehyksiä, jotta oman tutkielmani lähestymistapa olisi helpommin sijoitettavissa koko kokemuksen tutkimuksen kenttään.

4.1 Kokemus, kokemuksen synty ja kokemuksellisuudesta syntyvä tieto

Mitä kokemus on ja kuinka ne ovat tieteellisesti tutkittavissa? Jotta kysymykseen saisi vastauksia, täytyy ensin määritellä miten kokemus syntyy. Kaikille kokemuksille on yhteistä se, että ne ovat omakohtaisia eli subjektiivisia. Kokemukset ovat myös aikaan sidottuja, uniikkeja, paikallisia ja ruumiillisia (Suorsa 2011, 174.) Tajunnallisen toiminnan ytimenä pidetään fenomenologiassa intentionaalisuutta eli mielellisyyttä. Ne tarkoittavat tajunnallisuuden suuntautumista johonkin oman toiminnan ulkopuolelle. Elämykset syntyvät, kun tajunnallisuus valitsee kohteensa ja todellisuus merkityksellistyy. Elämys on todellinen, siitä riippumatta onko kohde helposti tai vaikeasti tunnistettavissa. Fenomenologinen erityistiede näkee kokemuksen suhteena. Kokemus rakentuu tajuavasta subjektista, tajunnallisesta toiminnasta ja sen kohteesta. Kokemusta voidaan kutsua myös merkityssuhteeksi. Kokemus rakentuu juuri tästä suhteesta, joka liittyy subjektin ja objektin kokonaisuudeksi. (Perttula 2006, 116 - 117.)

Tutkielmassani tajuava subjekti on haastateltava ja kohde on erotilanne, josta elämäntapahtuman todellisuudessa muodostuu kokemuksia. Kokemuksen tutkimisessa oleellista oli kerätä aineistoa ihmisiltä, joiden todellisuuteen erotilanne on kuulunut. Ilman tätä suhdetta todellisuuteen eli elämäntapahtumaan kokemusta ei ole syntynyt eli sitä ei ole olemassa. Perttula toteaa, että ymmärrys sitoutuu tiukasti yksittäiseen eli tutkimukseen osallistuvien kokemuksiin. Tutkijan kiinnostus kohdistuu tajuavan ihmisen ja aiheen suhteessa muodostuviin merkityksiin tai pyrkii yleiseen ymmärrykseen merkitysten kuvaamisessa. Samaa kokemuksellisesta ilmiötä voidaan kuvata sekä yksilökohdaisella että yleisellä ymmärryksen tasolla. (Perttula 2009, 154.)

Kokemusta tutkittaessa on otettava kantaa myös siihen, kuinka todellisuus nähdään. Kokemuksentutkijalle todellisuus on käsitteenä laaja ja abstrakti käsite. Perttula (2006) pitää sen sijaan elämäntilanteen käsitettä käyttökelpoisempana puhuttaessa kokemuksen tutkimisesta. Elämäntilanteella tarkoitetaan sitä todellisuutta, johon ihminen on sidoksissa. Elämäntilannetta voidaan tarkastella myös osissa, jolloin tekijöitä, joista elämäntilanne koostuu, kutsuu Perttula aiheiksi. Todellisuus jää hänelle yleiskäsitteeksi, jolla tarkoitetaan asioiden kokonaisuuksia, joista ihmisten elämäntilanteet voivat muodostua ilman, että niin on välttämättä tapahtunut. Todellisuus saavuttaa merkityksellisyytensä vasta kun se sisältyy elämäntilanteeseen. Tämä edellyttää, että ihminen asettuu suhteeseen todellisuuden kanssa. (Perttula 2006, 117, 119.)

Tutkielmassani käytän Perttulan tavoin elämäntilanteen käsitettä. Olen tutkinut kokemuksia, jotka liittyvät selkeästi tiettyyn elämäntilanteeseen, joka on perheen kriisi eli erotilanne. Haastateltavat ovat asettuneet suhteeseen todellisuuden kanssa käydessään läpi tiettyyn elämäntilanteeseen liittyviä tuntemuksia ja kokemuksia ja rakentaessaan niistä oman elämäkerrallisen kertomuksensa. Todellisuutta en kuitenkaan näe absoluuttisena ja muuttumattomana, sillä todellisuudesta on saavutettu tietoa tutkittavien kertomuksien kautta, jotka he ovat rakentaneet todellista elämäntilannettaan muistellen. Pidän kertomuksia heijastumina todellisuudesta ja todellisista tapahtumista, mutta ymmärrän kertomusten olevan sosiaalis-konstruktivistiseen tapaan rakentuneita kertojan omien yksilöllisten kokemusten kautta. Samasta todellisuudesta eli täysin samasta elämäntilanteesta voisi esimerkiksi saman perheen jäsenet kertoa oman tarinansa, jotka voisivat poiketa toisistaan hyvin paljon, vaikka ammentaisivat kertomusta samasta koetusta todellisuudesta ja todesta elämäntilanteesta. Molemmat ker-

tomukset kertoisivat yhden puolen todellisuudesta ja tilanteesta ja olisivat täten yhtä arvokkaita, vaikka sisällöltään eivät olisikaan yhteneviä. Kokemuksen tutkimuksessa tutkitaan yksilöllisiä kokemuksia, joten myös todellisuus näyttäytyy yksilöllisesti kokemusten kautta.

Merkittävää kokemuksen tutkimuksessa on, kuinka subjektiivisuuden eli ”minun”, kertojan näkökulma voidaan säilyttää tutkimusprosessin eri vaiheissa. Suorsa (2011, 175) toteaa, että subjektitieteellisessä kokemustutkimuksessa olennaista tämän subjektiivisen äänen säilyttämisen kannalta ovat yksilölliset toimintaperusteet. Toimintaperusteet ovat aina jonkun ”minun” subjektiivisia perusteita toimia tietyllä tavalla. Tutkielmassani nämä toimintaperusteet voivat olla muun muassa tavat toimia erokriisissä. Osa tutkittavista kertoi olleensa passiivisessa roolissa ja katsoneen ikään kuin vierestä erotapahtumaa, osa kertoi reagoineensa aktiivisesti esimerkiksi vaikuttamalla toiseen vanhempaan eroratkaisun nopeuttamiseksi. Subjektiiviset toimintaperusteet liittyvät kiinteästi subjektiivisiin kokemuksiin. Yksilöllisten toimintaperusteiden tunteminen tekee tutkittavan kokemuksen eri tilanteissa käsitettäväksi. Toimintaperusteet voivat olla painottuneita olosuhteina tai merkitysrakenteina. (Suorsa 2011, 176.)

Tutkielmassani haastateltavat ovat voineet joutua sukeltamaan hyvinkin pitkälle elämäkerralliseen historiaansa, jopa vuosikymmenten taakse. Hyväksyn myös sen tosiasian, että kaukaisia asioita muistellessa ja tarinaa uudelleen rakentaessa ihmisen muisti ei välttämättä tuo kaikkia elämäntilanteeseen liittyviä asioita esille, vaan osa niistä on voinut unohtua. Luotin kuitenkin siihen, että tutkittavalle merkityksellisimmät asiat olisivat jääneet merkityksellisyytensä vuoksi mieleen ja tulisivat esille ihmisten kertomuksissa. Perttula käyttää empiirisen kokemuksentutkimuksen yhteydessä merkityksellisyyden ja ymmärtämisen käsitteitä. Perttulan mukaan elämäntilanne on se, joka merkityksellistyy, ja tajunnallinen toiminta se, joka ymmärtää. Näistä koostuu kokemuksen rakenne. Kun Perttula painottaa kokemuksen elämäntilanteellista puolta, hän puhuu merkityksellistymisestä. Kun hän korostaa kokemuksen tajunnallista puolta, käyttää hän ymmärtämisen käsitettä. Kokemus on siis merkityksellistyyvä ja ymmärtävä suhde tajuavan ihmisen ja elämäntilanteen välillä. (Perttula 2006, 119.) Tutkielmassani olen kiinnostunut erityisesti näistä merkityksistä, jotka sisältyvät kokemuksiin.

Fenomenologisessa erityistieteessä empiirisyys tarkoittaa toisten kokemusten tarkastelua ja tutkimista. Tutkimukseen osallistuville se on heidän sisäisen suhdetodellisuutensa avaamista. Kokemukset ovat ihmisille aina tosia ja todellisia riippumatta siitä, onko tutkija niistä kiinnostunut. Tutkija ei siis luo tutkimuskohdettaan eikä ole sen olemassaolon edellytys, mutta tutkimuksellinen ymmärrys kohteesta syntyy ainoastaan vain tutkijan tajunnalle. Tutkijan on toisaalta pystyttävä erottamaan nämä kaksi asiaa, mutta toisaalta taas luomaan suhde niiden välille, jonka seurauksena rakentuu vähitellen eri osia yhteen nitova tieteellinen tutkimus. (Perttula 2006, 135.)

Narratiivisessa lähestymistavassa kokemuksellinen tieto on läheisesti yhteydessä aikaan ja siihen sosiokulttuuriseen toimintaympäristöön, jossa kokemus on koettu ja tuotettu. Tavoitteena on esittää kokemusta koskeva tieto siinä merkityksessä, jonka kertojat ovat antaneet tai antavat. Tutkijan on pyrittävä tästä syystä pienentämään tutkimukseen osallistuvien kertojien, tarkastelun alla olevan ilmiön ja itsensä välisiä etäisyyksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa tutkijan asemoimista lähelle tutkittavaa ilmiötä, sen ilmenemispaiikkoja sekä niiden ihmisten seuraan hakeutumista, joilla on kokemuksellista tietoa ilmiöstä. (Sandelin 2012, 170.)

Perttula on hahmotellut sitä, millaisia kokemuksia ymmärtämisen kautta luodaan. Hän näkee, että ymmärtämisen tavasta johtuen on olemassa erilaisia kokemuksia. Hän on jakanut kokemukset eri kokemuslaaduksi ja erottanut ne neljään ryhmään, jotka ovat tunne, intuitio, tieto ja usko. Hän toteaa, että neljään kokemuslaatuun jakaminen ei ole ainoa vaihtoehto, mutta Perttulan mukaan ne muodostavat yhdessä kuvan siitä, millaisia toisistaan erottuvia kokemuksia on olemassa ja millä tavoin ymmärtäminen tutkimuksellisesti toteutuu. (Perttula 2006, 123.)

Kun tarkastellaan yksittäistä tajuavaa ihmistä ja hänen suhdettaan elämäntilanteeseensa, on ajallisesti ensimmäinen kokemus laadultaan tunne. Tunteet ilmentävät ihmisen tajunnallista suhdetta aiheeseen välittömällä tavalla kokemuksen tasolla. Kehon ajatellaan toimivan tunteiden elämäntilanteellisena lähtökohtana. Tunteen välitön suhde elämäntilanteeseen helpottaa ihmistä sopeutumaan kohdattavaan yksittäiseen aiheeseen, mutta myös pitemmällä aikajänteellä kohdattavien aiheiden virtaan. Tunne yhdistää ehyeksi kokonaisuudeksi ihmisen ja hänen elämäntilanteensa eli toimii yhdistävänä siteenä yksilön ja elämäntilanteen välillä. Psykologian puolella puhutaan perus-

tunteista, joihin lukeutuvat ilo, suru, onnellisuus, viha, inho ja pelko. Perttula käyttää myös käsitettä tunnetihentymä, joka ei perustunteiden tapaan tule aiheensa kanssa yhdeksi, vaan vaatii aiheineen huomiota ja tarkastelua. Tunnetihentymä pyrkii merkityksellistämään aihetta edelleen. Tarkastelun kohteeksi voi asettua myös tunnetihentymä itsessään ja alkuperäinen aihe saattaa sivuuntua. Tunnetihentymä voi jäädä osaksi ihmisen tulevaisuutta ja näyttäytyä esimerkiksi ihmisen tavassa kertoa elämästään. Tunnetihentymään kietoutuu muitakin kokemuslaatuja kuin tunteita. Tunnetihentymä voi myös havahduttaa ihmistä eli luoda kokemuksellisen välttämättömyyden tarkastella itseään. (Perttula 2006, 124 - 126.)

4.2 Kokemuksen tutkittavuus

Tieteellisenä tausta-ajatuksena kokemuksen tutkimisessa on kohteenmukainen objektiivisuus. Tämä tarkoittaa sitä, miten hyvin tutkittava ilmiö tavoitetaan sellaisena kuin se tutkimuskysymysten kannalta todellisuudessa on. Tärkeää on myös hahmotella, kuinka kokemusta voidaan empiirisesti tutkia. Perttula kuvaa kokemusta eläväksi sen kyvystä muodostaa rakenteellinen side elämäntilanteeseen. Laadultaan elävä kokemus voi olla uskoa, tunnetta, tietoa tai intuitiota tai niiden yhdistelmiä. Kokemuksellisen tutkimuksen lähtökohtana on, että kokemus on muodostunut tutkimukseen osallistuvien omassa elämässä. Aihepiirinä kokemuksen tutkimuksessa on koko elämäntilanteiden kirjo. (Perttula 2006, 136 - 138.) Kokemuksen tutkittavuutta voidaan tarkastella muun muassa fenomenologisesta, hermeneuttisesta tai narratiivisesta lähestymiskulmasta käsin.

Fenomenologisessa erityistieteessä kokemusten aihe on rajatumpi verrattuna hermeneuttiseen tai narratiiviseen tutkimusotteeseen verrattuna. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on ymmärtää välitöntä kokemista. Refleksiivisesti rakennetut kokemukset ovat puolestaan narratiivisen tutkimuksen keskiössä. Aihe muodostuu usein tajunnallisen rakentamisen tuloksena. (Perttula 2006, 139.)

Kokemuksen tutkimuksen edellytyksenä on, että tutkittavat kuvaavat kokemuksiaan jollakin tavalla. Narratiivisessa tutkimustavassa tutkittavien kokemusten aihe ulottuu sekä ajallisesti että sisällöltään laajalle. Kokemukset voivat olla tavallisesti useasti rakennettuja ja rakennustyö jatkuu edelleen myös tutkimustilanteessa. Narratiivisen tutkimusotteen taustaan sisältyy ajatus siitä, että ihminen luo kokemuksilleen eheää ja jäsentynyttä muotoa. (Perttula 2006, 142.) Tutkielmassani haastateltavat ovat rakentaneet oman tarinansa erotilanteesta. Eräs haastateltavista hakeutui itse haastatteluun ja toivoi, että ”pääsisi kertomaan oman tarinansa ja paketoimaan sen kokonaiseksi kokonaisuudeksi”. Otaksuisin, että refleksiivisesti rakennettu tarina voi olla rakennettu osalla haastateltavista useaan otteeseen. Osa kertoi haastattelutilanteessa, että ei ollut ajatellut asiaa juurikaan ja tietyllä tavalla havahtui tarkastelemaan tilannetta tarinansa kertomisen myötä.

Tarkastelen tutkielmassani myös yksilön kerronnassa rakentamaa ja kuvaamaa toimijuuden roolia erotilanteessa kolmen kertomuksen kautta. Yksilön toimintaa ei voida tarkastella suoraan syy- seuraussuhteisena prosessina, sillä yksilö valikoi omista lähtökohdistaan juuri tietyt olemassa olevat toimintamahdollisuudet. Olosuhteet eivät siis päätä ja määrää yksilön toimintaa, vaan ennemminkin olosuhteet kasautuvat toiminnan lähtökohdiksi. Toimintaa voidaan siis pitää perusteltuna tietyillä olosuhteilla tai merkityksillä. Voidaksemme ymmärtää henkilön toimintaa ja kokemuksellisuutta, tulee tutkijan olla ainakin alustavasti tietoinen niistä mahdollisuusrakenteista, joissa yksilö elää. Toiminnan taustalla oleva perustelumalli pyrkii käsitteellistämään toiminnan ”järkevyyttä” ja funktionaalisuutta kyseisissä olosuhteissa. Yksilöillä voi olla erilainen toiminta samanlaisissakin tilanteissa ja olosuhteissa toiminnan taustalla olevista perusteista riippuen. (Suorsa 2011, 189 - 190, 207 - 208.) Tutkielmassani tutkittavat kohtasivat erotilanteen erilaisissa tilanteissa ja eri ikäisinä. Myös ajallisesti kokemus saattoi olla sijoittunut eri aikaan. Näen, että yksilöiden toimintamahdollisuudet ja -estot vaihtelivat hyvin paljon riippuen muun muassa siitä, kuinka vanhoja tutkittavat olivat erotilanteen aikana. Niillä, joilla erotilanne sijoittui esimerkiksi teini- ikään, oli paremmat toimintamahdollisuudet kuin esimerkiksi 2- vuotiaana erotilanteen läpikäyneellä tutkitavalla.

Kokemuksen tutkimuksen haasteena on se, että tutkimuskohde on tutkittaville elävä kokemus ja tutkijalle taas aihe näyttäytyy tutkittavien kuvauksina siitä. Narratiivinen ja

hermeneuttinen tutkimustapa näkee tutkimustyön subjektiivisena. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuskäytäntö perustuu tutkimukselliseen ymmärtämisen lähtökohtiin eli siihen, että tutkimuksellinenkin ymmärrys rakentuu tutkijan suhteesta tutkimusaineistoon. Tutkimustyö on näin ollen tutkijan tulkintaa eli subjektiivista. Fenomenologinen erityistiede taas pitää metodia keskeisenä osana kokemuksen empiiristä tutkimusta. (Perttula 2006, 143 - 144.)

Narratiivisen ja hermeneuttisen tutkimuksen oletuksena on, että kokemuksen empiirinen tutkimus on tulkinnallista. Oletuksen taustalla on ajatus ihmisestä yksilöllisenä olemuksena tajunnallisena, asioita ymmärtävänä, situationaalisenä sekä tietyn elämäntilanteen kautta maailmaan suhteessa olevana olentona. Tulkinnallisuutta voidaan ajatella ihmisen esiyymmärryksenä eli elämäntilanteeseen liittyvänä ymmärryksenä. Tiu-kasti ajatellen voidaan nähdä myös niin, että tutkimuksellinen ymmärtäminen voikin ilmentää enemmän tutkijaa kuin tutkittavaa todellisuutta. Tutkimuksen kuvaaminen on toisen ilmaiseman kokemuksen tarkkaa ymmärtämistä tutkijalle ilmenevien merkitysten selkeyden asettamissa rajoissa. (Perttula 2006, 147 - 148.)

Tutkimusprosessin kannalta tärkeää on tiedostaa se, että kulloinenkin yksilö voi vain itse tietää, mitkä merkitysolosuhteet eli toimintamahdollisuudet ovat hänen kannaltaan olennaisia ja merkityksellisiä. Vaikka kokemuksen tutkimuksessa tutkitaan yksilöllisiä ja uniikkeja kokemuksia, voidaan tutkimustuloksia yleistää laajempaan kontekstiin. Yleisemmällä tasolla merkitysrakenteita, jotka mahdollistavat tai estävät yksilön toimintaa, voidaan etsiä yhteiskunnallisista olosuhteista, jotka ovat kokemuksen syntymisen aikaan vallinneet ja vaikuttaneet toimintaan. (Suorsa 2011, 211, 216.)

Elämäntilanne voidaan jäsentää neljään ulottuvuuteen, jotka ovat ideaalinen, aineellinen, elämänmuodollinen sekä kehollinen. Ne ovat empiirisesti tutkittavissa olevia kokemusten rakenneosia. (Perttula 2006, 150.) Sijoitan oman tutkielmani tätä jäsenystä käyttäen elämänmuodollisessa todellisuudessa kehkeytyvien kokemusten tutkimiseen narratiivisen tutkimusotteen myötä. Elämänmuodollinen todellisuus muodostuu ihmisten välisistä elämisen säännöistä, tavoista, käytänteistä ja periaatteista, joiden mukaan ihmisyhteisöjen elämä toteutuu. Elämänmuodollinen todellisuus näyttäytyy usein monitasoisena elämäntilanteena, sillä ihmiset elävät yhtäaikaaisesti useissa elämänmuodoissa ja rooleissa. (Perttula 2006, 151.) Myös tutkittavien elämäntilanteessa eron ai-

kana näyttäytyivät erilaiset roolit, joissa tutkittavat olivat. He olivat muun muassa lapsen, sisaren, koululaisen, uusioperheen jäsenen, huolehtijan ja viestinviejän roolissa erotilanteen aikana.

Kokemukset voivat muodostua esimerkiksi tutkijan ohjaamina, vuoropuhelussa tai yksinpuheluna. Fenomenologiassa tutkijan paikka pyritään pitämään mahdollisimman neutraalina sosiaalisesti. Tämän tarkoitus on houkutella tutkittavaa kertomaan ja kuvaamaan kokemuksiaan sellaisina kuin tutkittava ne ilmentää. Tutkija ei välttämättä ole edes läsnä kokemuksen kuvaamisessa tai tutkijan rooli tilanteessa on passiivinen kuuntelijan rooli. Hermeneuttisessa ja narratiivisessa tutkimuksessa tutkijan paikka on tasapuolisempi ja aktiivisempi tutkittavan ja tutkijan välisessä vuorovaikutuksessa. (Perttula 2006, 155.)

5 Tutkimuksen tehtävät ja tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena oli kerätä kokemuksia aikuisilta, jotka ovat kokeneet vanhempien riitaisan eron omassa lapsuudessaan. Tutkin erotilanteen kokemuksia ja riitaisan eron jälkitilanteita aikuisten muistelemina. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Miten aikuisikäiset kertovat kokeneensa lapsuudessa tai nuoruudessa tapahtuneen vanhempiensa riitaisan eron ja sen jälkeisen ajan?
2. Millaisen roolin haastateltavat itselleen kertomuksessaan rakentavat?
3. Millaisia selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä kokemuksista nousee?

Narratiivisen ja elämäkerrallisen tutkimuksen keskeinen käsite on kokemus. Lähestymistapa sisältää ajatuksen ihmisen maailmassa olemisesta kokemuksiinsa kietoutuneena. Omien kertomusten nähdään kuvaavan kokemusmaailmaa. (Erkkilä 2009, 200.) Eräs tärkeä asia kokemuksen tutkimuksessa on päättää, minkälaisia kokemuksia aikoo tutkia. Itse tutkin vanhempien erotilanteen tuottamaa kokemusta lapsen tai nuoren näkökulmasta, mutta kuitenkin aikuisen kertomana. Perttula (2006, 153) toteaa, että elämäntilanne on aina yksilöllinen ja tutkijan on näin ollen tyydyttävä riittävään vastaavuuteen tutkimusintressinsä ja ihmisten elämäntilanteen välillä.

Tutkielmaa työstäessäni haastateltavia ei tarjoutunut niin paljon, jotta olisin voinut itse tutkijana valita esimerkiksi erotilanteen aikana samassa iässä olleita tutkittavia. Rajasin kiinnostuksen kohteena olleen tutkimusaiheeni niin, että se koski lapsuudessa tai nuoruudessa vanhempien erokokemuksen kokeneita. Tästä syystä tutkittavilla oli hyvin erilaiset kokemukset samasta aiheesta riippuen muun muassa siitä, minkä ikäinen tutkittava oli ollut eron tapahtuessa. Silti kaikkien kertomuksia yhdisti sama kokemus, mutta yksilöllisin vivahtein ja kääntein. Perttula (2006, 153) toteaaakin, että kun tutkija on päättänyt, mikä on tutkittavassa aiheessa välttämätöntä, voivat tutkittavien elämäntilanteet muilta osin poiketa toisistaan.

Tutkijan on tarpeen päättää aineistoa hankkiessaan myös, tutkiiko hän haastateltavien yksilöllisiä kokemuksia vai laajemmin heidän kauttaan kokemisen tapaa. Kokemuksen tutkimuksessa ymmärrys kiinnittyy tiiviillä siteellä yksittäiseen eli tutkittavien yksilöllisiin kokemuksiin. Tutkija voi silti tutkia yleisemmin ilmiötä, mikä yksilöllisiin kokemuk-

siin liitty. Tutkijan tarkastelun kohteena on tajuavan ihmisen ja aiheen suhteessa muodostuvat merkitykset. Pyrkimys yleisemmällä tasolla tapahtuvaan ymmärryksen löytymiseen tarkoittaa tutkittavan kokemuksen olennaisten merkitysten kuvaamista mielekkäällä yleisellä tasolla. Olennaisella tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikilla tutkimukseen osallistuvilla esiin tulleita merkityksiä. Tutkimuksessa voidaan kuvata jokaista yksilöllistä tarinaa ja siinä esiintyviä merkityksiä, mutta myös yhdessä kaikkien tarinoissa esiintyviä yhdistäviä asioita. (Perttula 2006, 154.) Tutkielmassani tutkin yksilöllisiä kokemuksia ja pyrin niiden kautta tarkastelemaan ilmiönä eroprosessia myös yleisemmällä tasolla. Kiikareinani aiheeseen toimivat siis yksilölliset tarinat, joiden kautta tarkastelen eroprosessia.

Tieto rakentuu yksittäisistä ja yksilöllisistä kertomuksista ja niistä merkityksenannoista, joita tutkittavat ovat erokokemukseen liittäneet. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole tutkia vain yksittäisiä kertomuksia ja kokemuksia, vaan laajemmin ilmiötä, johon nämä yksilölliset kertomukset ja kokemukset liittyvät. Maailma hahmottuu merkityksien kautta. Eri ihmiset antavat eri merkityksiä samallekin ilmiölle ja todellisuus on aina alusta asti merkitysten läpäisemää (Eskola & Suoranta 1998, 45 - 46.)

5.1 Kerronnallinen haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Narratiivinen aineisto voi olla yhtäläillä puhetta kuin kirjoitettua tekstiä tai jopa eikielellistä viestintää. Kujala on kuvannut väitöskirjatutkimuksessaan käyttämäänsä haastattelun muotoa kerronnalliseksi haastatteluksi, joka antaa hänen mukaansa riittävän väljän viitekehyksen kuvaamaan hänen haastattelutapaansa. (Kujala 2007, 18.) Käytän samaa haastattelumuodon nimikettä omassa tutkielmassani, sillä väljällä ja vapaalla haastattelumuodolla pyrin houkuttelemaan ihmisiä kertomaan oman tarinansa kokemuksestaan ilman tutkijan ennalta määrittelemää haastattelurakennetta, joka olisi sitonut ja ohjannut tarinan suuntaa liikaa. Kerronnallisessa haastattelussa on tavoitteena kerätä kertomuksia ja niiden kautta saavuttaa yksilön kokemusta aiheesta. Haastattelutilanteessa tukija pyytää haastateltavaa kertomaan aiheesta kertomuksena,

antaa tilaa kertomuksille ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin olettaa saavansa vastauksia kertomuksina. (Kujala 2007, 18.)

Kaasila (2008, 45) katsoo, että narratiivisessa haastattelussa itsessään on sosiaalista konstruktiota. Haastateltava mukauttaa usein tarinansa ja kerrontansa niiden sosiaalisten konventioiden mukaisesti, joita haastattelutilanteessa ilmenee ottaen kuitenkin huomioon haastattelutilanteelle asettamansa tavoitteet. Kerronnallisen haastattelun tavoitteena on saada haastateltava kertomaan tarinoita, jotka liittyvät hänelle tärkeisiin asioihin. Haastattelijan tehtävä on antaa tilaa haastateltavalle ja esittää sellaisia kysymyksiä, joihin olettaa saavansa vastauksia kertomuksina. Päädyin haastattelemaan tutkittavia kerronnallisen haastattelun menetelmällä, jossa oma roolini tutkijana oli passiivisempi, vaikka ohjailinkin haastateltavia teemojen avulla kertomaan tutkimuksen kiinnostuksen mukaisesti erokokemuksesta aikarakenteen mukaisesti (eroa edeltävä aika, erotilanne sekä sen jälkeinen aika). Pyrin tietoisesti antamaan tutkittavalle tilaa kertoa itseohjautuvasti erokokemuksestaan jättäytymällä omassa roolissani passiivisempaan asemaan vuorovaikutustilanteessa. Pyrin kuitenkin lisäkysymyksillä välittämään tutkittavalle omaa kiinnostustani asiaan sekä tarkentamaan ja syventämään kokemuksen kuvaamista.

Narratiivisen aineiston keräämisessä on tärkeää saada ihmiset kertomaan hyvin vapaasti oman elämänsä eri vaiheista ja alueista (Erkkilä 2009, 200). Koska tutkielmani aineistonhankinnassa oli käytössä väljä ja tilaa kertomukselle antava haastattelutyylit, tuntui haastateltavista vaikealta aloittaa kertomista. Moni haastateltava ilmeisesti oletti ennakoasenteenaan haastattelijan ohjaavan ja dominoivan haastattelun sisältöä ja etenemistä. Siirtyminen haastattelussa asetelmaan, jossa haastateltava itse sai määrittellä ne asiat, jotka haluaa kertoa, toi mukanaan epävarmuutta siitä, onko oma asia ja kertomus oleellinen tutkielman tekemisen kannalta. Osa halusi tarkentavia kysymyksiä haastattelijalta, ja osa jopa mainitsi, että ”en tiedä haluatko tällaista tietoa, mutta...” tai ”en nyt tiedä kuinka oleellista tämä on, mutta...”. Tarkentavat kysymykset pyrin asettelemaan niin, että vastaukset tuottaisivat kertomuksia. Esitin haastateltaville muun muassa seuraavanlaisia kysymyksiä: ”Miten kuvailisit erotilannetta?”, ”Minkälainen erotilannetta edeltävä aika oli?”, mutta koska tutkimuskysymyksenäni oli myös mahdollisten selviytymiskeinojen tarkastelu, esitin myös tarkempia kysymyksiä siitä (ellei sitä tuotu esille jo oma-aloitteisesti).

Päädyin koehaastattelun jälkeen jakamaan kertomuksen aikajaksoihin, jotta haastateltavalle tulee luottavaisempi tunne asiansa ja kokemuksensa ”tärkeydestä”, mutta kuitenkin antaa tilaa omalle kerronnalle. Koin perustelluksi pilkkoa aikajaksoihin kokonaisen erokokemuksen ja tarkastella sitä pienemmissä osissa toisaalta myös haastateltavan haastattelukokemuksen helpottamiseksi. Koska kyseessä on narratiiviselämäkerrallinen tutkielma, tuki haastattelun rakenne myös narratiivisuuteen liittyvää juonellisuutta. Haastattelu eteni juonen tavoin lähtöasetelman tarkastelusta itse erotapahtumaan ja lopuksi eron jälkitilan tuottamiin kokemuksiin. Asetelma auttoi myös minua tutkijana ja haastattelun tekijänä kokoamaan yhdessä haastateltavan kanssa kokonaisen kertomuksen. Huomioin haastatteluja tehdessäni, että jokin haastattelun osa muodostui sellaiseksi, että siitä syntyi enemmän ja helpommin kerrottavaa. Halusin kuitenkin omien tutkimuskysymysten ohjaamana saada tietoa koko eroprosessista eli alkutilanteesta, erotilanteesta ja sen jälkeisestä ajasta.

Narratiivisessa tutkimuksessa kertoja kertoo tarinansa siitä kiinnostuneelle kuulijalle. Haastatteluprosessin aikana haastattelijan kysymykset vaihtelevat sen mukaan, miten haastateltavat ilmaisevat kokemansa tarinaksi. Haastateltavalle esitetyt kysymykset taas vaikuttavat sanoitetun kokemuksen sisältöön. Narratiivisuus täten ohjaa sekä kertomisen prosessia että tuotosta eli kerrottua tarinaa. (Laitinen & Uusitalo 2008, 116.) Narratiivisen haastattelun tekeminen oli sekä rikkaus että haaste myös itselleni. Toisaalta koin sen kautta saavani parhaiten aineistoa tutkimuskysymyksiini nähden, mutta sen vastavuoroinen ja vapaa luonne asetti haastatteluun omat haasteensa. Haastattelun vapaa rakenne vaati jatkuvaa keskittymistä tarinan etenemiseen ja toi tiettyä epävarmuutta myös oman roolini asemasta osana tarinan tuottamisen vuorovaikutusprosessia, sillä en halunnut liikaa ohjata keskustelua kysymyksilläni. Olen persoonana hyvin keskusteleva ja puhelias, joten tarinan jakaminen asetti minut uudelleenlaiseen, ei niin totuttuun rooliin tarinan tuottamisen prosessissa. Jouduin hillitsemään itseäni esittämästä liikaa kysymyksiä tiedostaen, että on olennaista antaa tilaa tarinan kertojan valitsemille suunnille juonen kulussa. Voisin verrata haastattelutilannetta tanssiin, jossa molemmat osapuolet tietävät tanssiaskeleet, mutta haastateltava selkeästi vie ja haastattelijalla mukaillee kertojan liikkeitä. Välillä tanssiaskeleet olivat myös hukassa, kun haastattelun poikkeava vapaus aiheutti epävarmuutta haastateltavissa.

Haastattelupaikan valinnalla on merkitystä, sillä kyseessä on moninaisten sosiaalisten tekijöiden määrittämästä vuorovaikutustilanteesta. Haastattelupaikan valinnassa olisi hyvä pitää mielessä haastateltavan näkökulma ja se, kuinka hän kokee haastattelupaikan. Haastattelupaikalla voi olla vaikutusta haastattelun vuorovaikutukseen. Jos esimerkiksi paikka on levoton, voi haastateltavan mielenkiinto siirtyä haastattelutilanteesta ympäristön seuraamiseen, tai liian virallinen paikka voi tuoda epävarmaa oloa, joka saattaa etäännyttää haastateltavaa tilanteesta. Mikäli haastattelutila on haastateltavalle tuttu ja turvallinen, voi sillä olla vaikutusta haastateltavan luottamuksen tunteeseen ja avoimuuteen suhteessa tutkimukseen. (Eskola & Vastamäki 2010, 29 - 30.)

Pyrin haastattelupaikan valinnassa ottamaan huomioon edellä mainittuja asioita. Kolme haastattelusta toteutin haastateltavien kotona ja yhden työpaikkani neuvotteluhuoneessa. Kotona tapahtuvat haastattelut toteutuivat hyvin, sillä siellä oli mahdollisuus siirtyä suorittamaan haastattelu erilliseen huoneeseen. Tällöin haastattelulle muodostui häiriötön ja rauhallinen tila. Julkisessa tilassa tapahtunut haastattelu keskeytettiin kerran, sillä neuvottelutilaan tuli erehdyksessä työntekijä. Haastattelun keskeytyminen oli harmillinen asia, mutta se sattui onnekaaseen aikaan, jolloin haastateltava oli juuri siirtymässä kertomaan seuraavasta aikajaksosta eroprosessin tapahtumakaareissa.

Aikateemat toimivat myös suuren erokokemuskertomuksen osina, jotka yhdistyivät toisiinsa edeten kertomuksessa ajallisesti ja juonellisesti. Kuitenkin jokaisesta osasta pystyi kertomaan oman kertomuksensa, joista yhdessä koostui ajallisesti rajattu erokokemus yksilön elämänkaaresta. Tarkastelun kohteena siis oli yksi tapahtuman toteutumisajankohdan mukaan määräytyvä ajanjakso haastateltavan elämänkaaresta, jota hän aikuisiässä muisteli.

Tutkielmassani asetin aluksi tavoitteekseni saada tutkimustietoa ilmiöstä kirjoitelmien kautta. Kirjoitelmia ei kuitenkaan sinnikkäästä kirjoituspyyntöjen lähettämisestä ja jakamisesta huolimatta saapunut riittävää määrää, joten jouduin luopumaan ajatukselta. Päädyin haastatteluun tutkimusongelmani suuntaamana, sillä päättelin sen mahdollistavan menetelmänä sekä kerronnallisuuden että avoimen ja vapaan merkitysten tuottamisen ilmiöstä. Tutkimusprosessin aluksi olin luonut haastattelurungon, jonka ajattelin tuovan tutkimusnäkökulmani kautta merkityksellistä tietoa aiheesta. Harjoitushaastattelu kuitenkin osoitti, että haastattelun runko ohjasi liikaa haastattelun sisäl-

töä ja etenemistä. Tavoitteeni oli, että haastateltavilla säilyy vapaus tuoda itselle merkityksellisiä asioita esille. Jouduin siis vaihtamaan menetelmän sisällä muotoa vielä kerran ja päädyin tutkimustehtävän ohjaamana kerronnallisen haastattelun muotoon, joten hylkäsin strukturoidut kysymykset aineistonkeruumenetelmänä.

Aineistonkeruun muutokset kuvaavat mielestäni hyvin laadullisen tutkimuksen luonnetta muuttavana ja kehittyvänä prosessina. Tutkijan tehtävänä näen ensiarvoisen tärkeänä jatkuvan reflektion, jonka ainesosina ovat teoretieto, käytäntö sekä tutkimuksen eri osat, kuten tutkimustehtävät, menetelmät, tulkinta ja analyysi. Tutkimuksen luonne on siis elävä prosessi, joka etenee reflektion kautta tulevien tutkimuksen rakenteeseen ja luonteeseen liittyvien ratkaisujen myötä. Laadullista tutkimusta ei voi ennalta tarkoin määritellä, sillä silloin tutkimuksen kehittymisen ja kypsymisen kautta tuleva tieto ilmiöstä jäisi hyödyntämättä ja tutkimuksen tekemisestä tulisi teknistä ja mekaanista suorittamista elävän ajattelu- ja tulkintaprosessin sijaan.

5.2 Analyysi

Aineiston analyysi on kerättyjen havaintojen ja kootun aineiston erittelyä. Analyysin tehtävänä on muuttaa aineisto tiiviiseen muotoon, josta selviää mitä aineisto sisältää ja mistä se koostuu. Aineiston analyysin taustalla on tutkimusongelman antama suunta. Analyysin pyrkimyksenä on nostaa tutkimusongelman kannalta tärkeää tietoa ja sulkeistaa muuta tietoa. (Salonen 2007, 92.) Narratiivinen lukutapa vaatii kertomuksien jatkuvaa keskinäistä keskustelua, kertojan äänen mukana olemista, teoriataustaa ja lukijan reflektiivistä aineiston lukutapaa ja tulkintaa (Kujala 2007, 27). Tässä vaiheessa täytyy siis palata jälleen tarkastelemaan sitä, mitä ja millaista tietoa olen lähtenyt tutkielmassani hakemaan. Tutkimuskysymykseni kautta lähdin hakemaan tietoa siitä, kuinka erokokemus on kuvattu ja millä tavalla siitä kerrotaan. Lisäksi etsin aineistosta erokokemuksesta selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä.

Aineiston analyysitapa voidaan elämäkerrallisessa narratiivisessa tutkimuksessa jakaa karkeasti kahteen ryhmään: narratiivien analyysiin tai narratiiviseen analyysiin. Narra-

tiivisen analyysin keskeisenä tavoitteena on esimerkiksi kuulla ja säilyttää kertojan ääni, etsiä tarinan juoni, analysoida kertojan ja haastateltavan välistä yhteistyötä suhteessa tarinan tuottamiseen sekä analysoida erilaisia kerronnan tapoja ja kontekstia. Narratiivien analyysissä viitataan analyysitapaan, jossa narratiiveja luokitellaan ja tematisoidaan. (Erkkilä 2009, 200.) Omassa tutkielmassani analysoin aineistoa narratiivisen analyysin keinoin etsiessäni haastatteluaineistosta tarinan kovinta luuydintä eli juonta. Samoin kuten Erkkilä (2009, 200) toteaa edellisessä, myös oman tutkielmani tavoitteena oli säilyttää ja tuoda kertojan omaa kokemusta aiheesta esiin ensisijaisesti myös analyysin keinoin. Narratiivista analyysiä ohjasi valitsemani teorian tieto, jota luin ja työstin yhtäaikaaisesti aineiston lukemisen kanssa. Näen, että teorian tieto yhdessä asettamieni tutkimuskysymysten kanssa ohjasi kiinnittämään huomioita juuri tiettyihin asioihin ja pohtimaan, miksi tiettyjä elementtejä ei näkynyt jossakin haastatteluaineistossa. Kukin haastattelu oli erilainen ja oma kokonaisuutensa, mutta analyysivaiheessa ne pakotettiin vuorovaikutukseen toistensa kanssa eli Kujalan (2007) mainitsemaan keskinäiseen keskusteluun toistensa kanssa.

Tutkielmani narratiivinen analyysi alkoi litteroituun aineistoon tutustumalla. Luin yhä uudelleen ja uudelleen tekstejä, jotta pääsisin sisälle aineistoon. Jaoin jo aiemmin kerronnallisen haastattelun kolmeen aikajaksoon, joista kustakin voi kertoa oman kertomuksensa, mutta myös yhdistää ne yhdeksi suureksi erokokemuksen kertomukseksi. Aluksi luin litteroituja haastatteluja läpi kokonaisina tarinoina ja erikseen kunkin aikateeman alueelta. Sieltä alleviivasin jokaisesta kokemuksesta, joita haastateltavat olivat nostaneet esiin. Kustakin aikajaksosta poimin kertomuksissa esiin nousseita yhteisiä kokemuksia, mutta myös eroavaisuuksia. Tarkastelin millaisia subjektiivisia kokemuksia kuhunkin aikateemaan sisältyi ja kokosin jokaisesta teemasta niin sanottuja raakahavaintoja. Pyrin tavoittamaan kaikista aikateemoista niissä kerrotun juonen osan, jonka pelkistin raakahavaintojen pohjalta lyhyiksi ja tiiviiksi lauseiksi. Pyrin löytämään rehevästä kerronnasta sen sisältämän tarinan kovimman luurangon eli elämäntapahtuman juonen.

Ensin otin teeman raakahavainnoinnin kautta aikateemasta alleviivaamani keskeisen kuvauksen tapahtumasta. Seuraavaksi pelkistin sitä ja pyrin tavoittamaan sen sisältämän ajatuksen tiivistetyimmässä muodossa. Jatkoin pelkistämistä edelleen, jotta keskeisin asiasisältö näyttäytyisi tiivistetysti ja selkeästi. Kokosin lopulta kunkin teeman

kohdalta keskeisimmät ja tiivistetyt tapahtumat ja muodostin niistä tarinan tiivistetyn juonen. Pelkistämistä ja tiivistetyn juonirakenteen rakentumista havainnollistan seuraavan esimerkin kautta:

Eron jälkeinen aika -teema:

M38: ”Oikeestaan sillä lailla, kun menin käymään äidin luona niin tota niin niin... Ja sitte jos oli jotain asioita, joita ois pitäny pystyä omien vanhempien hoitaa, niin, niin... Ne ei oikeen pystyny. Ne ei halunnu puhua toisilleen mitään. Puheyhteys oli täysin katki.”

M38: ”Minusta ei koskaan. Ne on vähä niinku vältelly nuita juhlatilaisuuksiaki sillai, että... Jos on vaikka, sanotaanko ristiäiset, niin se on äiti aina ollu semmonen, että se tulee aina vasta seuraavana päivänä tai aiemmin. Häissä ne on ollu yhtä aikaa. Se meni ihan ok, kai ne moikkas, mutta ei ne ollu missään nauramassa ja kilistelemässä.”

→ Vanhemmat eivät voi hoitaa lapsen asioita puhumattomuuden vuoksi tai kohdata toisiaan

→ Vanhemmilla ei ole kommunikaatioyhteyttä toisiinsa

Teemojen sisältöjen pelkistämisen jälkeen yhdistin ne kokonaiseksi narratiiviseksi juoneksi. Kertomus ei ole koskaan vain yksilön kertomus, sillä yksityinen on aina myös yleistä (Kujala 2007, 34). Jo aiemmin avaamista haastatteluteknisistä syistä sekä haastateltavien kertomusten merkityserojen tarkastelun vuoksi päädyin jakamaan haastattelun rungon eri aikateemoihin. Näin saavutin samasta aiheesta toisiinsa vertailukelpoista aineistoa ja pystyin tarkastelemaan merkitysyhtäläisyyksiä ja -eroja haastateltavien kertomuksista selkeämmin ero-prosessin juonen kautta.

Ensimmäinen aikateema eli eroa edeltävä aika kertoi, minkälainen lähtötilanne oli tapahtumaketjussa. Toinen aikateema kertoi juonen päätapahtuman eli konkreettisen erotapahtuman kulun. Kolmas teema kuvasi eron jälkeistä aikaa. Kokosin aineistosta myös neljännen teeman tutkimuskysymykseni ohjaamana. Siitä rakentui erosta selviytymiseen vaikuttavien tekijöiden teema, johon keräsin tutkittavien tarinoissaan ilmaisia, erosta selviytymiseen vaikuttaneita tekijöitä. Halusin ottaa tähän teemaan mukaan kuormittavina koettuja tekijöitä ja niitä kokemuksia, jotka koettiin selviytymistä tukevinä tekijöinä. Pelkistin kerronnan myös tässä teemassa raakahavaintojen pohjalta

tiiviksi lauseiksi, joista tuli ilmi teeman sisältö tiivistetyssä muodossa. Seuraavassa esimerkki selviytymiseen vaikuttavien tekijöiden pelkistämisestä kerronnasta:

Selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä -teema:

N34: ”...Ja toinen asia, että kun se äiti osaltaan sillä puhumattomuudellaan loi sitä turvattomutta, niin se oli kuitenkin se selkäranka, että leipä tuli pöytään ja asiat oli just niin jämpisti kuin se sano... Ne rakenteet oli ja meillä oli aina tarkat ruoka-ajat ja semmoiset perusjutut. Jotenki se on kuitenkin ollu semmonen, että ei ole ollut sellasta hulabaloa. En tiä mikä oli meissä, että ei sen rajattomimmiksi alettu...”

Selviytymistä tukevia tekijöitä:

→ Äidin vahvuus, arkirutiinit ja vastuunkanto luovat nuorelle turvallisuudentunnetta

→ Arjen toimivuus ja ennustettavuus

Haastattelun rakenne toimi siis myös analyysissä teemoitteluna, pilkkoi aineistoa hallittavampaan muotoon ja tarjosi tarkemman tarkastelunäkymän tarinan juonen osiin. Analyysini keskittyy kokemusten kuvaamiseen, mutta pyrkii ymmärtämään kokemusta myös suhteessa kokonaiseen kerrottuun tarinaan. Tarkastelin analyysin kautta syntyneitä pelkistettyjä juonen kulkuja kokonaisina juonitarinoina ja vertasin niitä toisiinsa. Nimesin kertomukset niiden sisältämän juonen ja kertomistavan mukaisesti *hyväksyjän, itsenäisen toimijan ja sivustaseuraajan* tarinoiksi. Nimeäminen muodostui sen perusteella, miten kertojat olivat kuvanneet tapahtumaa ja omaa rooliaan siinä. Nimeäminen tapahtui aineiston pelkistämisen kautta, samoin kuin juonen osien rakentaminen.

Tarinan ja kertomisen tavat kertovat mielestäni siitä, miten erokokemus on koettu yksilöllisesti, miten siitä haluttiin kertoa ja minkälaisen kuvan rakentaa erotapahtumasta ja omasta roolista siinä. Yleisellä tasolla kertomukset voivat kertoa lapsen erilaisista tavoista kokea erotilanne. tarinat ovat yksilöllisiä, persoonallisia ja omasta elämäntapahtumista tuotettuja ja toimivat yksittäinkin erokokemuksen kuvaajina. Halusin kuitenkin asettaa tarinat vuoropuheluun keskenään vertailemalla niitä toisiinsa saadakseeni ne kertomaan laajemmin siitä, miten erokokemusta on kuvattu ja mitä kerrontatapa kertoo ilmiöstä suhteessa tuotettuun tutkimustietoon.

5.3 Eettiset kysymykset

Tutkimusetiikka on tärkeä osa tieteellistä tutkimusta. Se ohjaa tieteilijöitä ottamaan vastuuta tutkimuksen tekemisestä ja niiden vaikutuksista sekä tieteen sovellutuksista. Etiikka voidaan nähdä taitona tehdä tietoisia ja perusteltuja ratkaisuja. Tieteellisen tutkimuksen tekemisessä tehdään jatkuvasti ratkaisuja ja valintoja, jotka vaativat eettistä pohdintaa. Etiikan soveltamiseen liitetään taito ja kyky perustella tehdyt ratkaisut. Tämä tarkoittaa kykyä analysoida päätöksentekotilanteita. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 25.)

Tutkijan tehtävänä on ansaita ja säilyttää luottamus, jota ilmiön tarkastelun kannalta tärkeät ihmiset ovat osoittaneet lausumalla mielipiteitään tai kokemuksiaan haastatteluin tai kyselyin. Arvostus heidän osoittamaansa avoimuutta ja luottamusta kohtaan täytyy olla tutkijalla ja näkyä muun muassa huolehtimalla tutkittavien anonymiteetin säilyttämisestä aineiston käsittelyyn, säilytyksen sekä soveltamisen suhteen. Olen suojannut haastateltavien anonymiteetin vaihtamalla kertomuksissa esiintyvien ihmisten nimet tai poistamalla ne kokonaan. Mikäli jostakin paikkakuvauksesta (hyvin pieni paikkakunta) on ollut vaarana ilmetä haastateltavan henkilöllisyys, niin olen poistanut myös paikkakuntien nimet. Haastatteluaineistoa olen säilyttänyt kotonani siten, ettei siihen ole päässyt käsiksi kukaan ulkopuolinen (tietokoneilla tiedostot ovat olleet salasanojen takana ja nauhurista poistin haastattelun litteroinnin jälkeen).

Eettistä pohdintaa voidaan jäsentää jakamalla eettistä tekoa edeltänyt prosessi neljäksi eri vaiheeksi. Ensimmäinen vaihe on eettisten kysymysten olemassaolon oivaltaminen ja tunnistaminen. Mikäli toiminta on rutiininomaista, mekaanista eikä sisällä pohdintaa, voivat eettiset kysymykset jäädä löytymättä. Taito nähdä eettiset kysymykset jatkapäiväisessä tutkijantyössä on oleellinen taito, jota tarvitaan eettisesti perusteltujen ratkaisujen tekoon. Mikäli kysymystä ei tiedosteta, on siihen mahdoton vastata. Eettiset kysymykset on ensin tunnistettava, jotta ne voidaan tehdä näkyviksi ja ottaa yleisen pohdinnan alaiseksi. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 26 - 27.)

Toisessa vaiheessa kysymykseen reagoidaan, mikä tarkoittaa pysähtymistä asian pohdintaan. Monesti eettinen kysymys aiheuttaa keskustelua eri vaihtoehtoista ja siitä, mikä olisi eettisesti oikein ja perusteltua. Vaihtoehtoja on löydettävissä useita, ja yhtä

yksiselitteisesti oikeaa ratkaisua ei pysty eettisissä pohdintoissa nimeämään. Tärkeintä on kuitenkin pohdinnan vaiheessa analysoida eri vaihtoehtoja eettisyyden kannalta ja kyetä perustelemaan valittu kanta. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 27.)

Kolmannessa vaiheessa on sitouduttava toteuttamaan pohdinnan kautta löydetty eettinen ratkaisu. Neljännessä vaiheessa eettistä päätöstä arvioidaan sen eettisen lujuuden kautta ulkopuolisten paineiden puristuksissa. Toisaalta tutkijan täytyisi sitoutua eettiseen pohdintaan ja toimintaan, mutta toisaalta hän on muun yhteiskunnan ja työ- ja tiedeyhteisön jäsen, joka ei voi irrottaa itseään muusta maailmasta ja muiden näkemysistä ja mielipiteistä. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 28.)

Pohdin oman tutkielmani kohdalla erityisesti tutkimusongelman tutkittavuutta (lapsen erokokemus). Aihe on niin herkkä ja sensitiivinen, että kohtasin tutkimusongelmaa ja aihetta pyöritellessäni myös eettisiä haasteita suhteessa tutkimuksen aiheeseen. Mietin, että tutkimusaiheeni herättää lapsissa varmasti ristiriitaisia tunteita, tulee hyvin lähelle ja on erittäin herkkä aihe, mikäli lapsi on juuri sillä hetkellä keskellä perheen erokriisiä. Pohdin, että riitaisen eron trauman käsitteleminen voi olla eettisesti arveluttavaa varsinkin, kun tutkimuskohteena on lapsi. Osa tutkimusaiheista voi olla tunteiden tasolla niin herkkiä, että niiden tutkimisessa täytyy miettiä, ettei aiheuta tutkittaville kohtuutonta harmia. Päätin lopulta tutkimuseettisistä syistä hankkia tietoa aikuisilta, jotka ovat kokeneet lapsuudessaan riitaisen eron. Samalla ajattelin ratkaisun palvelevan tutkimusongelmaakin paremmin, sillä oletan että aikuiset pystyvät käsittelemään lapsuudenaikaisia kokemuksia ehkä syvemmin ja eri tasolla kuin akuutissa tilanteessa olevat lapset. Lähtöoletuksena päätökselle kerätä aineistoa aikuisilta oli, että aikuisilla on jo ajallista etäisyyttä asiaan sekä iän mukanaan tuomaa kypsyyttä analysoida omaa elämäkokemustaan.

Yhtenä eettistä pohdintaa aiheuttava asiana olikin aineiston aihepiirin arkaluonteisuus ja tutkielman liikkuminen hyvin yksityisillä elämän osa-alueilla. Osa haastateltavista kertoi, että oli nimenomaan halunnut tulla haastatelluksi, koska ei ollut voinut tai halunnut puhua aiemmin asiasta juuri kenellekään. Eettisyyden kannalta oli merkittävää, että kaksi haastateltavista koki voimakasta tarvetta kertoa vanhempien eron liittyvän tarinansa. Tämä näkyi tutkielmaan osallistuvien omana halukkuutena tulla haastatelluksi. Käytännössä he ilmoittautuivat itse mukaan tutkielmaan kuultuaan siitä.

Kolmas haastateltava ei tuonut ennakkoon sanallisesti yhtä voimakkaasti ilmi halua kertoa tarinansa. Hän oli lupautunut haastateltavaksi, mutta suhtautui muita passiivisemmin tarinansa kertomiseen. Hän ikään kuin antoi hiljaisen hyväksynnän tutkielman tekijälle haastatella ja kysellä, mutta odotti selvästi enemmän kysymyksiä, eikä itse aktiivisesti lähtenyt kertomuksellisesti avaamaan omia kokemuksiaan. Haastattelun keskivaiheilla hän kuitenkin alkoi tuottaa enemmän puhetta ja toi esille myös omaaloitteisesti kokemuksia. Hän myös spontaanisti totesi useaan otteeseen, että ”enpä ole ajatellutkaan asiaa sen jälkeen”, ”en ole miettinyt sitä, nyt vasta rupesin pohtimaan, että miksi näin oli...” ja ”pitääpä ottaa puheeksi tämä asia äidin kanssa”. Haastattelutilanne ikään kuin vapaaehtoisesti pakotti hänet käsittelemään aihetta, jota hän ei ollut selvästikään itsenäisesti paljoa pohtinut. Hänen kohdallaan mietin tutkimusetiikan kannalta sitä, minkälaisia ajatuksia ja pohdintoja tutkielman tekeminen herätti hänessä ja mitä vaikutuksia heränneillä pohdinnoilla oli tutkielman jälkeen hänen elämässään. Haastateltava kertoi haastattelussa aikeistaan ottaa puheeksi vanhempansa kanssa puhumattomaksi jääneitä asioita. Koin vastuuta siitä, että tutkielmani tekeminen ei ollut oma itsenäinen ja erillinen projektini, vaan ihan oikeasti saattoi vaikuttaa esimerkiksi haastateltavien henkilökohtaisiin henkilösuhteisiin. Toivon, että aiotut puheeksi ottamiset johtaisivat vanhemman kanssa rakentaviin keskusteluihin, mutta samalla tiedostin, että vaihtoehtona on myös ihmissuhteissa tapahtuvat muutokset tai kiusallinen ja kipeä keskusteluyritysten torjuminen. Tietoa saadakseni jouduin kuitenkin eettisen pohdinnan jälkeen valitsemaan haastattelun, vaikka tiedostinkin, että sillä voi olla myös epäsuotuisia vaikutuksia ihmisten elämään.

Arja Kuulan (2006, 136 - 137) mukaan ihmiset, jotka kokevat asian liian arkaluontoiseksi, eivät usein edes osallistu tutkimukseen. He rajaavat asian liian yksityiseksi jo valinnallaan olla osallistumatta tutkimukseen. Kuula toteaa, että joskus tutkijat ovat saaneet rikkaan aineiston tilanteissa, joissa tutkittavat ovat näyttäneet unohtaneen olevansa mukana aineiston keräämistilanteessa. Mielestäni osassa haastatteluissani kävi niin, että aluksi aihepiiristä kerrottiin hyvin varovaisesti ja pyrittiin asettumaan passiivisempaan vastausten antajan rooliin. Haastattelijalle taas oletettiin kuuluvan aktiivisempi haastattelua johtava rooli tarkkoine kysymyksineen. Haastatteluni oli luonteeltaan kerronnallinen, joten perinteisinä pidettyjä rooleja jouduttiin sekoittamaan tilanteessa haastattelijan valitessa omat tärkeänä pitävänsä asiat. Pyrin helpottamaan tilan-

teen luomaa epävarmuutta asian tärkeydestä jakamalla haastattelurungon kolmeen osaan, jotta haastateltavalle tulisi varmempi olo siitä, että hän puhuu oikeasta ja toivottusta asiasta eikä asian vierestä. Haastattelun edetessä tilanne alun jännityksen jälkeen muuttui luontevammaksi, ja se näkyi haastateltavien vastauksissa, jotka muuttuivat pidemmiksi, yksityiskohtaisimmiksi ja kuvailevimmiksi. Haastateltavat ikään kun vapautuivat ja tuottivat sitä mukaa enemmän aiheeseen liittyvää tietoa kokemuksistaan. Tutkijana koin vastuuta siitä, että toimin vastuullisesti heidän osoittamaansa luottamusta kohtaan esimerkiksi suojaamalla heidän yksityisyytensä ja anonymiteettinsä. Anonymiteetin suojaaminen on tärkeä asia tutkimuksen tekemisessä, mutta erityisen tärkeäksi se muodostuu silloin, kun aihepiiri on hyvin arkaluontoinen ja liikkuu yksityisillä elämän alueilla. Tutkimustulosten julkaisussa täytyy muistaa anonymiteettisuoja eli salattava tutkittavien henkilöllisyys. (Eskola & Suoranta 1998, 57.)

Kuula (2006, 139) kertoo tutkittavan ja tutkijan keskinäisistä valtasuhteista ja institutionaalista vuorovaikutuksesta. Vaikka tilanne muodostuisi hyvinkin epämuodolliseksi, vuorovaikutuksen valta-asema on usein haastattelijalla eli tutkijalla. Tutkija tavalla tai toisella ohjaa haastattelutilannetta. Haastateltava voi ajatella, että on jo suostunut haastatteluun, joten kesken haastattelun hänelle voi olla vaikeaa esimerkiksi kieltäytyä vastaamasta johonkin kysymykseen tai keskeyttää haastattelua, sillä sen voisi ajatella rikkovan vuorovaikutuksen sovittua kaavaa. Pyrin oman tutkielmani aineistonkeruussa huomioimaan näiden valtasuhteiden olemassaolon ja vähentämään tällaisten tilanteiden syntyä antamalla haastateltavan itse päättää, mitä kertoo ja mitä haluaa nostaa esille. Koska aihe oli yksityisyydessään hyvin arkaluontoinen ja voimakkaita tunteita sisältävä, en halunnut esittää valmiita tarkkoja kysymyksiä, vaan haastattelu rakentui vapaammin isompien teemojen alle.

Tutkimuseettisistä syistä jätin myös osan haastatteluun ilmoittautuneista haastattelematta. Osa halukkuutensa osallistumiseen ilmoittaneista oli lastensuojelun asiakkaita, jotka olivat kuulleet tutkielmani tekemisestä. Toisaalta tiesin asiakassuhteen kautta, että asiakkailla olisi varmasti ollut tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa ja kokemuksia, joista olisi tutkielman tekemisen kannalta tärkeää tulla kuulluksi. Asiakkaat olivat myös innokkaita jakamaan näitä kokemuksiaan ja tunsivat tarvetta tuoda tarinansa esille. Pohdin, oliko oikein toisaalta kieltäytyä heidän tarinansa kuulemisesta. Rajasin tutkimus- ja ammattieettisistä syistä kuitenkin asiakkaat aineistonkeruusta

pois, sillä oletin, että tutkielman tekeminen haastatteluineen ja kokemusten avaamisen kautta voisi toisaalta vaikeuttaa lastensuojelun työtä hämärtäessä roolien vaihtumisen myötä työntekijä-asiakassuhdetta.

Toisekseen ajattelin, että tutkielmaan osallistuminen ei saa aiheuttaa harmia tutkittavien elämään. Tiesin, että osalla elämäntilanne oli epävakaata ja heillä oli mieliala alentunut. En halunnut ottaa sitä riskiä, että näin arkaluonteisia asioita käsittelemällä ja tunneherkkään aktiiviseen pohdintaan altistamalla haastattelu olisi mahdollisesti vaikuttanut heikentävästi asiakkaiden elämäntilanteeseen tai mielialaan. Pohdin myös, että haastattelusta saatua tietoa olisi ollut vaikea rajata pois lastensuojelutyöskentelystä, mikäli se olisi sitä sivunnut. Tilanne olisi kuitenkin ollut tutkimustilanne, ei asiakassuhteeseen liittyvä keskustelu. Pohdin myös tutkimuseettisistä näkökulmista sitä, että olisivatko asiakkaat mahdollisesti ymmärtäneet roolien vaihtumisen työroolista tutkijan rooliin ja siitä jatkossa uudelleen työrooliin. Pohdintaa aiheutti myös se, että olisivatko lastensuojelutyössä esiintyvät valtasuhteet vaikuttaneet myös haastattelun rakenteeseen ja sisältöön. Lopulta päätin rajata asiakassuhteessa olleet, haastatteluihin halukkuutensa ilmaisseet henkilöt tutkielmani piiristä tutkimuseettisistä syistä pois. Perustelin kantani asiakassuhteessa olleille ja pääsimme yhteisymmärrykseen siitä, että haastatteluun osallistuminen ei ollut asiakassuhteen kannalta järkevää. Tutkijan ja tutkittavien välillä ei saa vallita riippuvuussuhdetta, joka voi olennaisesti vaikuttaa tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen (Eskola & Suoranta 1998, 55).

Hänninen (2010, 174) toteaa, että erityisesti narratiivista tutkimusta perustellaan usein tieteellisten avujen lisäksi eettisellä laadulla. Eettistä arvokkuutta katsotaan lisäävän tutkimustapaan liittyvä ihmisten yksilöllisyyden ja ominaislaadun kunnioittaminen sekä tutkimuksen kohteina olevien yksilöiden oman äänen kautta itsensä ilmaisemisen mahdollisuus. Mahdollisuus kertoa oma tarinansa koetaan terapeuttiseksi ja palkitsevaksi, ja tutkijat saavatkin usein kiitollista palautetta tästä tutkittaviltaan. Jouduin pohtimaan eettisiä asioita erityisen paljon tutkielman tekemisen kaikissa vaiheissa aiheen yksityisyyden ja sen sisältämien vahvojen tunnelatausten vuoksi. Pyrin toimimaan mahdollisimman ei-vahingoittavasti tutkielman tiedon keräämisessä. Näin jälkikäteen jo haastattelut tehneenä toivon oman tarinansa kertomisen toimineen yksilötasolla enemmän eheyttävänä kuin vahingoittavana kokemuksena ja tuovan yleisellä tasolla ymmärrystä lapsen kokemukseen eron yhtenä osapuolena.

Tutkijan tulisi mielestäni pyrkiä objektiivisuuteen, rehellisyyteen ja arvovapauteen tieteen yleisten normien mukaisesti. Täydellistä objektiivisuutta ei ole mahdollista saavuttaa tieteessä yleensä, niin kuin ei yksittäisessä tutkimuksessakaan. Tutkijan pyrkimys objektiiviseen aiheen tarkkailuun on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Tämä edellyttää omien arvojen, taustaoletusten ja ennakko-odotusten tiedostamista ja huomioimista tutkimusprosessia eteenpäin vietäessä. Edelleenkin pitäisin hyvänä ja luotettavuutta lisäävänä asiana näiden taustaoletusten, -arvojen ja ennakko-odotusten avaamista sekä ajatustasolla että kirjallisessa muodossa. Itse olen pohtinut varsinkin havaintoja ja merkitysyhteyksiä etsiessäni omia arvojani ja ennakko-odotuksiani, sillä sisäistäni, että ne tahtomattankin ovat vaikuttaneet jo pelkästään aiheen valintaan. Pohdin sitä, miten näiden taustaoletusten vaikutus tutkimukseen ja havaintojen poimimiseen jäisi mahdollisimman vähäiseksi. Pohdinnassani päädyin siihen, että taustaoletusten ja arvojen tiedostaminen omaa tutkielmaani tehdessä oli ensiarvoisen tärkeää objektiivisuuteen pyrkiessäni. Pyrin tietoisesti suhtautumaan avoimesti ja ilman ennakko-odotuksia haastateltavien kertomuksiin.

Tutkielmassani olen pyrkinyt tuomaan avoimesti esille tutkielman rakentumista prosessinomaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa prosessin avaamista ja sitä, että tutkielman eteneminen on tuotu esille kirjallisessa muodossa. Lukija pystyy näin seuraamaan prosessin etenemistä sekä arvioimaan tehtyjä ratkaisuja ja ilmiöstä tuotetun tiedon luotettavuutta. Keskeistä on myös mielestäni tietää, mihin tutkielman tuottama tieto asettuu eli käytetyn käsitteistön ja teorian avaaminen lukijalle hänen ymmärtämisensä tueksi. Se, mistä teoreettisesta viitekehystä käsin ilmiötä tarkastellaan, on hyvä olla lukijan tiedossa, jotta tiedon paikka asettautuu sille kuuluvaan tieteelliseen ympäristöön. Kirjallisella prosessin ja tutkielmanteon avaamisella voidaan pyrkiä vakuuttamaan lukijaa tehdyistä ratkaisuista ja tulkinnoista, mutta myös antaa lukijalle mahdollisuus arvioida tuotoksen johdonmukaisuutta ja uskottavuutta.

Henriikka Clarkeburn ja Arto Mustajoki kertovat (2007) etiikkaan liittyen samasta prosessista suhteessa tutkijan omaan rooliin tutkimuksen etenemiseen liittyvässä päätöksenteossa. Eettisen päätöksen tekee aina ihminen, joka on kiinnittynyt historiaansa ja pyrkimyksiinsä. Tutkijan tulisi pohtia omien vaikuttimiensa, arvojensa sekä kokemustensa vaikutusta tutkimukseen liittyviin valintatilanteisiin ja päätöksen tekemiseen. Tutkijan tulisi tiedostaa ja hallita niiden vaikutusta päätöksentekoprosessiin. (Clarke-

burn & Mustajoki 2007, 32.) Mielestäni eettisiä pohdintoja ja valintoja sekä objektiivisuuteen pyrkimistä yhdistävät samat tiedostamisen ja pohdinnan kaavat, jotka lisäävät tutkimuksen yleistä luotettavuutta valintojen ollessa tarkasti perusteltuja.

6 Lapsuuden tai nuoruuden erokokemus haastateltavien kertomana

Tutkielmassani aihe ja sisältö on rajattu koko elämäkerrasta koskemaan erotilannetta. Näkökulma oli siis erotilanteen kokeminen, jonka jaoin kolmeen aikateemaan juonen etenemisen mukaisesti. Jätin haastateltavien oman arvion varaan, miten he määrittelivät esimerkiksi eroa edeltävän tai eron jälkeisen ajan. En rajannut sitä mitenkään ajallisesti, sillä halusin säilyttää haastateltavalla vapauden rakentaa oman tarinansa aiheesta. Kokemusten aihe ulottui yksilöllisesti elämäkerrallisen historian myötä eri pituisiksi ajallisiksi jaksoiksi siitä riippuen, kuinka ero oli tapahtunut. Osalla haastateltavista oli ollut sellainen tilanne, että vanhemmat olivat pitkään, jopa vuosia, tehneet eroa ennen varsinaista eropäätöstä. Haastateltava kertoi siis ajallisesti pitkästä ajasta kertomuksessaan. Osalla erotilanne oli tullut yllättäen ja hyvin nopeasti, joten eroa edeltävä aika ei ajallisesti välttämättä ollut pitkä. Narratiivinen tutkimustapa voi ulottua käsittämään koko elämäkertaa eli koko ihmisen elämänhistoriaa. Minun tutkielmassani aihe kuitenkin rajautui tutkimustehtävien kautta tarkastelemaan vain yhtä elämäntilannetta eli ajallista jaksoa tutkittavien elämäkerrassa, joka kuitenkin edellä kuvatulla tavalla määrittyi yksilöllisesti elämäntapahtumien mukaisesti.

Esittelen seuraavissa kappaleissa kolmen tarinan juonet tiivistettynä juonirakenteena ja sen jälkeen avaan tarinallisesti juonen osien syntyä. Tarkastelin ja analysoin kertomuksia kertojan näkökulmasta ja erityisesti keskityin siihen, kuinka kertoja oli kuvannut tapahtumia ja omaa rooliaan kertomuksessa. Kertomukset nimesin juonirakennetta ja eritoten kertojan roolia kuvaavilla nimillä. Ensimmäisen tarinan nimesin *Hyväksyjän* tarinaksi. Toinen kertomus kulkee *Itsenäisen toimijan* tarinana ja kolmas sai nimekseen *Sivustaseuraajan* kertomuksen.

6.1 Hyväksyjän tarina

Hyväksyjän tarinassa kertojana on 30-vuotias mies. Hänen lapsuudenperheeseensä kuului äiti, isä ja pikkuveli. Kertoja oli erotilanteen alkaessa 12-vuotias ja varsinaisen eropäätöksen aikana 15-vuotias. Hyväksyjän tarinan tiivistetty juonirakenne muodostui pelkistyksen jälkeen seuraavanlaiseksi:

1. Isä lopettaa reissutyöt ja palaa kotiin
2. Perhearki ei suju
3. Vaikeudet parisuhteessa alkavat
4. Vanhemmille tulee riitoja
5. Eropäätös tapahtuu yhteisesti ja sovussa
6. Nuori jää asumaan isälle, pikkuveli äidille
7. Sovun ja yhteisymmärryksen aikaa
8. Rahasta tulee kiistaa
9. Nuori asetetaan toisen vanhemman puolelle
10. Vanhempien ja lasten välit normalisoituvat

Kertojan lähtötilanne tarina alkaa siitä, että perheen isä on matkatöissä ja paljon poissa kotoa. Arki sujuu ja perheenjäsenet ovat tottuneet rooleihinsa ja tietynlaiseen yhdessäoloon, joka painottuu viikonloppuihin ja loma-aikoihin, jolloin isä on myös läsnä. Äiti vastaa perheen arjen toiminnasta sillä aikaa, kun isä on töissä.

Kertoja on erotilanteeseen johtavan tapahtumaketjun alkaessa 12-vuotias. Eroa edeltävä aika on ollut noin kolme vuotta, joten eron tapahtuessa kertoja on ollut 15-vuotias nuori. Hyväksyjän tarinassa erotilanteen lähestymiseen liittyvät vahvasti muutokset perheen perustoiminnassa ja -arjessa. Isä lopettaa matkatyöt ja on monen vuoden jälkeen läsnä perheen arjessa. Perheeseen syntyy myös toinen lapsi, joka tuo perheen toimintaan luonnollisesti muutoksia. Vanhemmat eivät kertojan mukaan osaa enää toimia ja elää yhdessä, koska ovat tottuneet täysin erilaiseen perhearkeen. Kertoja liitti eroa edeltävään aikaan vahvasti muutokset perhetilanteessa, joihin vanhemmat eivät kyenneet sopeutumaan eivätkä löytäneet yhteistä toimivaa toimintamuotoa vanhempina ja arjen jakajina. Pikkulapsivaihe perheessä voi omalta osaltaan kuormittaa perhe-elämää, varsinkin jos totutut ja omaksutut roolit täytyy olosuhteiden muuttues-

sa – kuten tässä tapauksessa isän läsnäolon mahdollistuessa perheen arjessa – rakentaa uudelleen.

”...Kyllä varmaankin kaikki vaikutti kaikkeen. Pikkuveli oli silloin pieni, hyvin pieni. Se ei oo ollu varmaan minkään ikänen silloin kun eroa ollaan alettu tekemään, koska se on ollu kolmen silloin, kun ero on tapahtunut. Ja tuota, tuota... Kotielämä oli aika aika paljon sitä, että isä piti maatilaa samalla, kun se kulki sitte taas 90-luvun alussa kulki reissuhommissa eli se oli aika lailla aina pois... No joo, oikeestaan siihen liittyen myös se muuttu se tilanne sillä tavalla, että isä jäi kotia ja hänellä oli suunnitelmassa jatkaa sitä täyspainosesti sitä maataloutta, mutta se ei oikeestaan onnistunutkaan sitte enää niin, että oli viikot kotona, koska oli ollu reissuhommissa...10 vuotta oli kulkenu säännöllisesti niin, että oli viikot pois ja viikonloppusin vain kotona. Niin, niin ...ite oon aatellu sitä asiaa niin, että vanhemmat ei tullu enää keskenään niin toimeen kuitenkaan, että kun olivat tottuneet niin siihen rytmiin mikä oli.”

”... Kyllä mä edelleenki sitä, että eron syynä oli että kasvo vähä kliseisesti erilleen. Mutta se oli tosiaan järkytys... varmaan vähä kaikille, että siinä olis sitte sitä yhteistä arkea. Päivittäistä... Kymmenen vuotta, opetteli sitte mihin suuntaan tahansa, niin... vaikia sitä on alkaa sitte yht’äkkiä muuttamaan.”

Muutoksia läpikäynyt perheen arki ajautuu hiljalleen kohti parisuhdeksiä. Perheen vanhemmat riitelevät yhä enemmän, eivätkä löydä uusia arjen roolejaan. Vanhempina he osaavat kertojan mukaan toimia ja huolehtia lapsista kumpikin omalla itsenäisellä tavallaan, mutta parisuhde ei eheydy eikä pysty mukautumaan muutoksiin. Toisaalta kertoja kuvaa vanhempien riitelevän sanallisesti, mutta samalla hän epäilee, että myös puhumattomuudella on osuutensa eroratkaisuun.

”...Kyllähän sitä silloin käytiin läpi. Mutta itestäni oon huomannu sen, että mä oon aika huono puhumaan asiasta. En syytä, mutta varmastikki juontaa... Ja voihan olla perintötekijät ja muut ....Saattaa olla osasy eroonki silkka puhumattomuus.”

Varsinainen eropäätös oli kertojalle helpotus. Päätös tarkoitti ratkaisua epätietoiselle ja epävarmalle tilanteelle. Ehkä tilanteeseen vaikutti erotilanteen pitkäkestoisuus ja siihen sisältyneet konfliktit vanhempien välillä. Eropäätös ei tullut kertojalle yllättäen, nopeasti tai odottamatta. Hän oli tietoinen vanhempien ongelmista, oli kuullut joitakin

riitoja ja keskusteluja, ja osasi odottaa väistämättömänä pitämäänsä eropäätöstä. Eröpäätöksen hän mielsi kertomuksessaan paremmaksi vaihtoehdoksi kuin jatkuvan epätietoisuuden ja tilanteen pysymisen samana.

”En tiää oliko pari vuotta semmosta, määhän niinku ajattelin niin... Julkisuudessahan tapahtuu niitä päivän eroja. Näkisin, että ei se oo ollu keviä päätös kellekkään. Mutta en määhän siitä oikeen sen tarkemmin osaa sanoa... Sillon mietin ja pelkäsin sitä eroa, mutta toisaalta taas helpotti kuitenkin se varsinainen päätös. En tiää miksi. Tilanne niinku lopu ja siihen tuli joku ratkasu, että se ei jatkunu vaan. Ratkasu se on huonoki ratkasu. Että se tilanne ei vello siinä koko ajan samana.”

Kertomus sai nimekseen Hyväksyjän tarinan, koska kertoja kuvasi useissa haastatteluosioissa ja vastauksissaan hyvin ymmärtävällisellä ja hyväksyvällä kerrontatyyllillä eropäätöstä, erotilannetta ja niiden vaikutuksia sekä vanhempiansa toimintaa. Kertoja totesi muun muassa, ettei nähnyt muuta vaihtoehtoa ja päätti hyväksyä sitten eropäätöksen, koska ei muuta voinut. Kertoja ikään kuin ulkoisti itsensä asiasta toteamalla, että eropäätös oli vanhempien keskinäinen asia, johon hän ei voinut vaikuttaa. Hän myös kertoi, että riitaisuus ja erotilanne eivät muuttaneet hänen arkeaan (koulu, kaverisuhteet) tai läheisimpiä ihmissuhteitaan (pikkuveli, vanhemmat). Toisaalta tämä voi kertoa siitä, että hyväksyjä koki riidoista huolimatta vanhempiansa kyenneen hoitamaan oman vanhemmuutensa: *”Joo, suju se [arki]. Kotona oli kaikki perusjutut ihan normaalisti.”*

Kertoja liitti riitaisuuden enemmänkin vanhempien keskinäiseen suhteeseen, vaikka riitoja syntyi nimenomaan lasten asioista, kuten esimerkiksi elatusavun määrästä. Vaikka riidat koskivat lasten asioita, kertoja sijoitti selkeästi riidat vanhempien välisiksi asioiksi irralleen omasta lapsi-vanhempi -suhteestaan. Hän ei kokenut, että olisi joutunut ottamaan kantaa tai puolta asioihin. Kerrontatavasta ilmenee, että kertojalla on ollut luottamus siihen, että kummatkin vanhemmat toivoivat lapsen parasta, vaikka olivatkin eri mieltä siitä, mitä se tulisi olemaan.

”En tiää näkykö ne. Viihyin määhän kotona ja en osaa sanoa olisko se vaikuttanut mihinkään arkeen, mihin kuulu koulunkäynti, kaverit ynnä muut. En näkis, että oisko ne vaikuttanut niihin mihinkään.”

”En osaa sanoa vaikuttiko silloin ehkä, mutta nykyäänki niin ei oo siitä johtuvaa mitään, että olis siitä johtuvaa vastaan kumpakaan vanhempaa... Kyllä tiien mitä tarkoitat, siinä hetkessä, mutta en muista siinä olis... Olisko mulla jompaakumpaa vastaan tai puolesta sen enempää.”

”Ei vaikuttanut. Meillä on sellanen veljessuhde, että ei oo mitenkään hirviän läheinen, mutta ei etäinenkään. Tekemisissä ollaan, mutta niinku oon huomannu, että on semmonen päivittäinen tarve olla tekemisissä sen siskon tai veljensä kanssa. Mutta ei se oo ikään ollu ees semmonen”

Yksi syy tähän hyväksyvään kerrontatyylisiin voi olla kertojan ikä eron aikana. Hän oli eron aikana jo 15-vuotias ja kykeni käsittelemään tilannetta todennäköisesti kypsemmin kuin pienempi lapsi. Kertoja kuvasi, että itse erotapahtuma oli ollut sopuisa ja rauhallinen. Rauhallista jaksoa oli kestänyt useamman vuoden, joka on varmasti helpottanut erotilanteen hyväksymistä. Kertoja kuvasi, että varsinaiset riidat ja ongelmat vanhempien välillä alkoivat muutaman vuoden päästä eropäätöksestä. Kertoja oli silloin jo lähes täysi-ikäinen ja ehkä käsitellyt eroratkaisun ja tilanteen, koska se oli ollut todellisuutta hänen arjessaan jo yli kaksi vuotta. Hän oli myös ikänsä puolesta itsenäistymässä, jolloin irrottautuminen vanhemmista on luonnollista.

”Ite ero tapahtu suht sovussa kuitenkin. Silloin kun on kaks alaikästä lasta, nää kaikki, niinku, huoltajuudet sovittiin. Ja omaisuuttaki oli, niin ne jaettiin ja sillain yhteisymmärryksessä, siinä vaiheessa.”

”Helpotushan se oli. Aluksihan se oli vaikea hyväksyä, mutta tietenkin sitä kykeni kuitenkin itekki miettimään ja jollain tasolla jopa vähä käsitteelenki sitä asiaa, ja sitä kun aikansa sulatteli siinä... Ja sitte kun sen tiesi, että se ei siitä miksikään muutu enää. Se on näin ja pakko hyväksyä, kun se ei sinänsä oo oma päätös tai ittestä kiinni... Niin toisaalta sitä ajatteli, että se on helpotus kuitenkin.”

Hyväksyvään kerrontakuvaukseen voi vaikuttaa myös se, että haastateltava ei joutunut eron vuoksi muuttamaan elinympäristöään, sillä hän sai jäädä asumaan omaan kotitaloonsa isänsä kanssa omasta päätöksestään. Merkittävänä hän koki sen, että kaveripiiri pysyi samana, samoin koulu. Hän kertoi, että ei kokenut eron vaikuttaneen hänen ja

vanhempien välisiin suhteisiin tai veljessuhteeseen. Hän kuvasi myös, että ei tunne joutuneensa luopumaan mistään.

”En toisaalta, koska ... Tietenki niinku veljen kannalta joo, mutta koska mä en olis halunnua asua äitin luona vakituiseen kuitenkaan sen takia kun se muutti pois...niinku, kodista ja kylältä.. Sen takia mä kuitenkin halusin asua siellä samalla kylällä misä oli tottunut olemaan. Sitä kautta sitä hyväksy asian sitte.”

”Sain päättää...multa kysyttiin, kummatkin, että minne jäät, jos se tila pidetään. Jääkö mä sitte niinku isän kans asumaan sitte. Se oli helppo päätös, koska siihen aikaan varsinkin, kun pienellä kylällä asuttiin, niin... Siinähan se kaikki lapsuuselämä, kaverit, oli kaikki siinä kylällä. Vaikka toki sitte kun kävi koulua vähä kauempana, niin totta kai sieläki oli, mutta ei se oo sama asia. Halusin pitää arjen samanlaisena.”

Vanhempien välit huononivat muutaman vuoden päästä eropäätöksestä. Eron jälkeiset riidat liittyivät rahaan, sillä kertoja kertoi elatusmaksujen muutoksesta, jota toinen vanhemmista ei hyväksynyt. Tilanne koski kertojaa koskevia elatusmaksuja ja samalla hän kuvaa, että ei joutunut valitsemaan puolta, vaan hänet asetettiin äidin puolesta toisen vanhemman puolelle. Kertoja oli kuitenkin tässä vaiheessa jo seitsemäntoista, joten ikä saattoi tuoda hänelle kypsyyttä käsitellä muuttunutta ja tulehtunutta tilannetta.

”Kyllä se varmaanki kesti jonkun vuoden, kestikö se... Sillai niinku se riitanen tilanne... No niinku sannoin, niin se oli sitä aikaa kun määki olin aikuisikänen, mutta sen ei annettu sen pikkoveljen olemiseen vaikuttaa sillai... Tietenkihän sekin nyt huomaa, että se on sillai, mutta miten se niinku oli molemmilla ja sitte kun se alko koulua käymään... Niin, siinä ajateltiin niinku sen pikkoveljen etua... Myöhemminhän pikkuväli muutti myös isälle. Ja seki oli sen yhen ainuan asian takia, kun se oli sen kaks viikkoa ja kaks viikkoa, niin se ei ois saanu sitte koulukuletusta, kun ei ollu meidän kylällä enää alustetta, niin se oli käytännön syistä tehtävä se ratkasu.”

Hyväksyvä kerrontatyö käy muun muassa ilmi edellisestä aineisto-otteesta, jossa riittävän tilanteen kuvaaminen johti vanhempien toiminnan kuvaamiseen. Kertoja päätyi kuvaamaan vanhempien toimintaa positiivisin ilmaisin, vaikka lähtötilanne kuvaa riittaisuutta vanhempien väleissä. Kertoja toteaa muun muassa vanhempien toimineen

lapsen edun mukaisesti ja ajatelleen pikkuveljen etua. Hyväksyjän tarinassa erosta ja siihen liittyvistä ratkaisuista ja valinnoista puhutaan hyväksyvään ja ymmärtäväiseen sävyyn. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vanhempien toimintaa ei kuvattaisi toisaalta realistisesti. Kertoja tuo esille useita kuvauksia, joissa ottaa riitatilanteisiin ja toimintaan kantaa toteamalla niiden olevan esimerkiksi ”lapsellista riitelyä” tai kertoo tapahtumien kulusta realistisesti, kuin todeten asioiden vain tapahtuneen niin. Kertomistapa on enemmän toteava kuin tunteiden kautta etenevä, vaikka aiheen olettaisi sisältävän suuria tunnelatauksia isona elämäntapahtumana. Juuri tunteikkaiden ilmaisutapojen puuttuminen tuki myös osaltaan kertomuksen nimeämistä hyväksyjän kertomukseksi. Elämäntapahtuma kaikinensa oli hyväksytty osana elämänhistoriaa ja sen sisältämät tapahtumat kertoja kykeni selittämään itselleen ymmärrettävästi.

Kertojan tarina eteni niin, että ajan myötä vanhempien riitaisuus väheni. Kertoja toi esille useaan kertaan viittauksia siihen, että erotilanne vaikutti vanhemmuuteen niin, että päätökset lasten asioista eivät olleet enää samanlaisia ja yhtä helposti syntyviä kuin ennen. Samalla kertoja kuitenkin toi esille luottamusta vanhempien toimintaan ja siihen, että vanhemmat pyrkivät ajamaan lastensa etua, vaikka näkivätkin sen eri tavalla.

”Kyllä ne toimeen tulevat. Ei nyt mikään läheinen suhde oo keskenään, kun lapsetkin on jo täysikäisiä. Ei oo vihanpito enää jatkunut.”

Kerrontatyylin hyväksyvä ote voi liittyä myös edelleen vaikuttavaan lojaalisuuteen omia vanhempiaan kohtaan, jolloin heidän toiminnastaan pyritään antamaan hyväksyttävä kuva kuulijalle. Hyväksyvä ilmaisu erotapahtumasta voi johtua myös siitä, että vanhempien ja lasten välit neutralisoituivat ajan myötä riitaisuuden hälvetessä. Asia ei ollut enää läsnä kertojan todellisuudessa ja arjessa kertomishetkellä. Tilanne on kohdattu, ohitettu ja käsitelty jo aiemmin, ja kertomisen hetkellä se ei enää vaikuta niin vahvasti.

6.2 Itsenäisen toimijan tarina

Itsenäisen toimijan tarinassa kertoja on 34-vuotias nainen. Hänen lapsuuden perheeseen kuului isä, äiti, pikkusisko ja isosiskopuoli. Kertoja oli erotilanteen aikana 15-vuotias. Siskopuoli oli muuttanut kertomuksen tapahtumien aikaan jo omaan talouteen. Itsenäisen toimijan tarinassa juonirakenne muodostui seuraavanlaisesti:

1. Isän alkoholinkäyttö lisääntyy
2. Äiti kantaa vastuun perheestä
3. Riitelyä ja halveksuntaa vanhempien välillä
4. Lapset toivovat eroratkaisua ja toimivat sen puolesta
5. Eropäätös lasten hyväksynnällä ja muutto
6. Sisarusten välit tiivistyvät
7. Nuori toimii aktiivisesti ja oma-aloitteisesti asioiden hoitamisessa
8. Isän rooli kapenee ja etääntyy
9. Äidin puhumattomuus asiasta
10. Isä sairastuu syöpään ja raitistuu
11. Välit lähenevät

Itsenäisen toimijan tarinan alussa perheen isä on vaihtelevasti matkatöissä ja työttömänä. Kertoja korostaa koko kertomuksen läpi äidin vahvaa roolia perheen arjen tukipilarina ja arjen kannattelijana. Kertoja kuvaa äitiä perheen selkärangaksi, joka piti huolen arjen rutiineista ja toimimisesta. Äiti kuvataan läpi tarinan vahvana vastuunottajana ja -kantajana, mutta kertoja kuvaa myös äidin vajavaista kykyä keskustella ja käsitellä puheen kautta perheen tilanteita.

”...Ja toinen asia, että kun se äiti osaltaan sillä puhumattomuudellaan loi sitä turvattomuutta, niin se oli kuitenkin se selkäranka, että leipä tuli pöytään ja asiat oli just niin jämptisti kuin se sano... Ne rakenteet oli ja meillä oli aina tarkat ruoka-ajat ja semmoset perusjutut.”

”[paikannimi] asuttiin vuokra-asunnossa ja äiti on aina ollu meillä se, joka on ollu vakituiseen töissä ja isällä oli lyhkäsempiä ja pätkätöitä. Semmosia ja siinä oli niinku.. Aina muistan, että isä oli vaikka reissutöissä ja tuli kottiin ja toi tuliaisia. Mutta kyllä se niin-

ku niitä viikonloppuja aina töissä ollessaanki väritti se alkoholi ja sitte tosiaan kun oli niitä työttömyysjaksoja niin sitte se oli sitä että ei ollu väliä viikonpäivällä tai...”

Isän alkoholinkäyttö oli runsasta ja toi parisuhteeseen jännitteitä sekä riitoja. Isän alkoholinkäyttö lisääntyi perheen arjessa työttömyysjaksojen myötä ja samalla myös ristiriidat vanhempien välillä kasvoivat. Kertoja kuvaa, että vanhempien välit olivat niin tulehtuneet, että molemminpuolisen parisuhteen tilalla oli enää kaksi erillistä aikuista, joiden välisessä suhteessa vallitsi syvä halveksunta. Vanhempien suhtautuminen toisiinsa erosi toisistaan: äiti halveksui isän juomista ja toi sen esille vahvasti riidellen, kun isä puolestaan kuvataan kertomuksessa lempeäksi ja väistyväksi riitatilanteissa. Kertoja kuvasi riitatilanteiden liittyneen vahvasti isän alkoholinkäyttöön, joka ajoi perheen vanhemmat pitkäkestoiseen parisuhdekriisiin, joka näyttäytyi parisuhteen kylmyytenä ja riitelynä.

”Meillä oli semmonen se kuvio, että ensinnäkin kun mä muistelen mun lapsuusaikoja, niin mun mielestä meillä on asunu rinnakkain vaan kaksi aikuista. Siis semmosta lämmintä rakkaussuhdetta en oo niitten välillä koskaan nähny, että eniten on pinnalla semmonen äitin halveksunta ehkä niinku isää ja sen alkoholinkäyttöä kohtaan Ja meilähän on niinku isosti riideltä ja huudettu ja möykätty. Ja se on aina ollu niinku äiti joka on aina niissä tilanteissa huutanut ja möykännyt. Isä oli sitte niinku kiltti, että jos se oli humalassa niin se oli vielä kiltimpi kun tavallisesti. Ja se oli aina hyvin niinku, että ”anteeksi kun tämä taas meni näin” ja niinkö ”minäpä meen tästä nukkumaan””.

”Jotenki se niitten välinen kunnioitus ja arvostus puuttu kokonaan jotenki.”

Perheen epävakaa tilanne näkyi kertomuksen kuvauksessa muun muassa niin, että kertoja kertoi perheen ilmapiirin olleen kylmä ja epävarma. Perheen arkea sävytti isän alkoholinkäyttö ja siitä seurasi parisuhderiitoja. Perhetilanteesta johtuen kertoja vältti myös ystävien tuomista kotiin. Hänellä kuitenkin oli muutamia ystäviä, joiden kanssa oli helpompi olla. Heidät hän kutsui myös kotiinsa. Isän myötä kertoja kuvaa ymmärtäneensä, että tilanne ei ollut hänen oma syynsä, joka toimi helpottavana tekijänä arjessa. Kertoja kykenee irrottamaan perhetilanteen ja vanhempien toiminnan omasta itsestään ja samalla vapautuu itsensä syyllistämisen. Kertoja otti itse aktiivisen roolin perhetilanteessa ja pyrki vaikuttamaan äitiinsä, jotta perhetilanne rauhoittuisi. Kertoja kuvaa, kuinka hän haastoi äitiään muun muassa kysymällä, että aikooko äiti todella

jäädä tähän tilanteeseen ja aikooko hän antaa tilanteen jatkua. Äidin rooli kuvataan kertomuksessa passiivisena ja päättämättömänä tässä vaiheessa, sillä aloite erokeskusteluun tuli lapsilta, jotka toivoivat eroa. Äiti ei kuitenkaan kykene tekemään lopullista ratkaisua, vaan epäröi pitkään. Tämä mahdollistaa epävakaa perhetilanteen jatkumisen, ja lapset alkavat toivoa eroa yhä vahvemmin. Toive perhetilanteen rauhoittumisesta ajaa kertojan yhä vahvempaan toimintaan asian suhteen.

”Sehän [ero] oli meidän lasten toive. Musta on jotenki kauhea ajatella, kun en mäkkään oo kauhean vanha ollu ja jos aatellaan, että se mun pikkusisko on niinku viis vuotta nuorempi, niin me yhdessä meidän äitille, että ihanko oikeasti kattelet tätä, että let’s go, kerätään kimpsut ja kampsut ja lähetään. Ja niinkö vaikka mejän äiti oli niin kauhiin voimakas niissä tilanteissa ja oli aina jotenki perheen pää ja määräs kaapin paikan ja isä oli se altavastaava ja sovitteli, niin silti sillä ei ollu ikkään niinku sitä...siinä vaiheessa kun alettiin puhumaan, että täälläkö sitä sitte asustellaan täällä viinanhuuruissa koko elämä niin se...että pärjättekö te ilman isää ja tuleeko teillä isää ikävä. Ootteko te ihan tosissaan. Niin siinä se sitte nynnyyli ja oli siis tosi vaikea se ratkaisu.”

Äidin toimintaa kuvataan kertomuksessa toisaalta hyvin päättäväisenä, mutta toisaalta eroratkaisun tekemisessä hyvin epävarmana. Äidin ajatuksena on selvästi ollut kiinteän ja ehjän ydinperhemallin säilyttäminen ja ajatus siitä, että se on lapsille hyväksi. Äidin päättämättömyys asian ratkaisun suhteen nostaa kertojan toiminnan ratkaisevaan asemaan. Kertoja ottaa vastuuta perhetilanteen vakauttamisesta ja pyrkii ottamaan esille eromahdollisuutta äidin kanssa ja lujittaa äidin uskoa siihen, että eroratkaisu on myös lasten toive. Kun äiti vakuuttuu lasten erotoiveesta, hän tekee lopulta eropäätöksen. Kertoja kuitenkin pohtii vielä myöhemmin, että oliko päätös lopulta äidin oma. Kertojan oma toiminta ja aktiivisuus asian suhteen on ollut erittäin vahvaa, jolloin kertomustilanteessa hämärtyy lopulta jopa se, kenen päätös lopulta olikaan.

”Musta tuntuu, että oliko se sitte mejän äitin ratkaisu, vaikka se heti ja sen jälkeenki on sanonut, että vähä mahtavaa, että hän voi olla omassa olohuoneessa ja kattoa mitä kanavaa haluaa ja ei tarvi ajatella, että toinen on humalassa joko viereisessä huoneessa tai se tulee kohta humalassa kotiin.”

Perhetilanne ja eron kokeminen lujittavat sisaruussuhdetta. Lapset hoitavat yhdessä asioita, kuten esimerkiksi isän kanssa tapaamisia, ja lujittavat äitiä eropäätöstä edeltä-

vänä aikana. Yhteinen kokemus käydään läpi sisaruksen kanssa keskustellen, koska sisaruksesta on muototunut yhteisen kokemuksen myötä vertainen, jolla on sama kiintymyssuhde vanhempiin ja sama arjen kokemus tapahtuneesta. Kertoja kuvaa, että koettu on vahvistanut heidän välistään suhdetta, ja tiivis side on jatkunut hyvin läheisenä myös haastattelun aikaiseen tilanteeseen, jossa kertoja on jo aikuinen.

Äidin toimintaa kertoja kuvaa kertomuksessa pääsääntöisesti arvostavin sanoin erityisesti arjen vahvan toiminnan läpi, mutta myös puhumattomuuden ja päättämättömyyden kautta. Puhumattomuus eroon ja isään liittyvistä asioista näyttäytyy kertojalle niin, että eron myötä isä ikään kuin katoaa äidin puheesta ja elämästä nuoren silmissä. Kertoja nosti puhumattomuuden myös eroa edeltävän ajan teemassa vahvasti esille. Äidin kykenemättömyys keskustella asiasta loi kertojalle turvattomuuden tunnetta. Kertoja olisi toivonut aikuisen ohjaamista ja keskustelua tilanteen käsittelyssä.

”Kaikki ne eroon liittyvät asiat, kun myöhemmin nähny jotakin papereita niin, ei koskaan... Ihan niinku se ihminen olis kadonnut sen elämästä sillä sekunnilla.”

”Siitä [isästä] ei puhuttu mitään. Ei me koskaan saatu tietää, että ne oli joutunut jostain elatuksista ja tämmösistä asioista sopimaan ja joku niinku yhteys heillä ollu. Äitillä ei ollu koskaan kykyä niistä keskustella. Ainut oli tosiaan se, että ootteko ihan varmoja, että se on ok teille, että me täältä lähetään.”

”Kaikki oli kuitenkin kauhian helpottuneita [erotilanteen jälkeen], mutta me ei kyllä sitte saatu äitiltä mitään tukia siihen...”

Puhumattomuus ja keskustelun puuttuminen saattoivat myös ohjata kertojaa omaaloitteiseen toimintaan isään liittyvissä asioissa. Koska isään liittyvistä asioista ei keskusteltu, niin nuoren oli ryhdyttävä itse hoitamaan ja ottamaan selvää niistä. Nuori ikään kuin ratkaisi äidin puhumattomuuden ja (isän suhteen) passiivisen toiminnan ottamalla itse aktiivisen toimijan roolin.

”...Ja seki oli niinku jotenki meidän oma, me siskon kanssa yhdessä luovittiin. Ei meillä ollu kettään joka olis sanonu, että äläkää menkö jos se on humalassa tai sovitaanko jotku ajat tai jotaki semmosta... Ihan niinku luovittiin se keskenämme.”

Kertomuksen juoni etenee eropäätöksen jälkeen niin, että välit isään etäännyvät ja yhteydenpito harventuu kuihtuen lopulta aikajaksoiksi, joiden aikana yhteydenpitoa ei

ole kausittain lainkaan. Kertoja selittää eron jälkeisen ajanjakson aikana tapahtunutta isän ja lasten välien etäännyntymistä isän alkoholinkäytöllä. Hän ei halunnut toisaalta nähdä isää, mutta samaan aikaan kantoi syvää huolta isän pärjäämisestä ja siitä, ettei isä tekisi mitään itselleen. Yhteydenpidon katkeaminen oli toisaalta kertojan oma ratkaisu, koska hän ei halunnut nähdä isää humalassa. Samalla yhteydenpidon katkeaminen toi epävarmuutta ja epätietoisuutta isän tilanteesta ja pärjäämisestä, koska tietoa isän tilanteesta ei välittynyt tapaamisten harventuessa, mutta ei myöskään äidin kautta. Kertoja kuvaa syvää huolta siitä, että isä jäi yksin ratkaisun jälkeen. Hän tiedosti kertomuksessaan mahdollisuuden isän päihdeongelman pahenemiseen ja huoli isän mahdollisesta itsetuhoisesta käytöksestä tulee kertomuksessa esiin useasti.

”Kyllähän meillä oli hirviä huoli siitä isästä, että tekkeekö se itelle jottain ja niinkö tiesi, että se vetää sitä viinaa siihen suruun ja tiesi pienellä kylällä ne paineet.”

”Siinä meni monta vuotta, että ne oli hyvin harvakseltaan ne käynnit. Monesti ne saatto olla semmosia, että menin ovelle ja totesin, että empä tajakkaan vihtiä tuonne mennä. Että palataanpa asiaan sitte kun oot selvinpäin. Jotenki sitä alko sanomaan asioita ääneen siskon kans, että katotaanpa sitte kun oot selvin päin.”

Kertomuksen juoni päättyy siihen, että isä vuosia myöhemmin sairastuu vakavasti. Isä saa syöpädiagnoosin, joka merkittävästi vaikuttaa isän toimintaan. Isä raitistuu ja pyrkii huolehtimaan hoidoistaan. Kertoja kuvaa, kuinka raitistuminen avasi hänelle mahdollisuuden tutustua uudelleen isäänsä. Kertoja ja isä ovat raitistumisen myötä hyvin tiiviisti mukana isän elämässä ja hoidoissa. Kertoja kuvaa, kuinka hän sai mahdollisuuden tutustua uudelleen isäänsä ja sellaiseen puoleen isässä, jota ei ollut tavoittanut päihdeongelman hallitessa isän elämää. Myös äiti käsittelee kertomuksen loppuosassa isän sairastumisen myötä suhdettaan isään, vaikka välit eivät edelleenkään vanhempien välillä normalisoidu tai johda yhteydenpitoon. Äiti rikkoo puhumattomuuden kauden ja on tyttäriensä tukena isän asioiden hoidossa osoittaen kiinnostusta tilanteesta ja tarjoten keskustelumahdollisuutta tyttärilleen. Isän sairaus ei ole parannettavissa ja isä menehtyy syöpään. Äiti toimii tyttäriensä tukena myös käytännön asioissa, kuten hautajaisten järjestelyissä.

6.3 Sivustaseuraajan tarina

Sivustaseuraajan tarinan kertoja on 38-vuotias mies. Kertomuksen lähtötilanteessa itse kertoja ei ollut vielä syntynyt, sillä hän aloitti tarinansa kertomalla vanhempiensa suhteen taustoista. Kertoja on ollut erotilanteessa 2-vuotias, joten kerronta painottui tästä syystä eron jälkeiseen aikaan jättäen kaksi aiempaa teemaa kerronnallisesti kapeimmiksi osioiksi. Sivustaseuraajan juonirakenne muodostui seuraavasti:

1. Äiti ja isä perustavat hyvin nuorena perheen
2. Äiti löytää uuden suhteen
3. Ero, kun haastateltava on kaksi vuotta
4. Sisko muuttaa äidille, haastateltava jää isälle
5. Vanhempien välillä ei ole kommunikaatiota
6. Isä löytää uuden kumppanin
7. Yhteydenpito äitiin on vähäistä ja etäistä
8. Vanhemmat välttelevät edelleen toisiaan

Vanhemmat ovat olleet teini-ikäisiä seurustelun aikana. Kertojan isosisko on syntynyt, kun äiti oli 17- ja isä 16-vuotias. Kertomuksen alkuosa jää hyvin niukaksi sen vuoksi, että kertojalla ei ole omaa kokemusta eroa edeltävästä ajasta, eikä hän muista itse erotilannetta, sillä oli silloin vasta 2-vuotias. Hän pohjaa kertomuksen alun juonenosat siihen, mitä tietoa hänelle on myöhemmin niistä annettu. Tieto eroon johtaneista tapahtumista on kertojalle tullut siskolta ja isältä. Äidin kanssa asiaa ei ole käsitelty lainkaan. Äiti oli löytänyt uuden suhteen silloin, kun kertoja oli 2-vuotias. Ero oli tapahtunut nopeasti ja sen myötä yhteydenpito oli vanhempien välillä katkennut täysin. Vanhemmat olivat päätyneet sellaiseen ratkaisuun erotilanteessa, että isosisko muutti eron myötä äidin kanssa ja kertoja jäi isän kanssa kotitaloon asumaan.

”On se [ero] vissiin ollu aika riitanen. Ainaki mitä mä oon siitä kuullu.”

Isä löytää uuden puolison, kun kertoja on kolme ja puoli vuotta vanha. Myös äiti jatkaa uudessa parisuhteessaan. Kertomuksessa kuvataan vanhempien uusia puolisoita hyvin positiiviseen sävyyn ja ilmaistaan kertojan ja isä- ja äitipuolien välisiä suhteita mutkattomiksi ja lämpimiksi.

Kertomuksessa nousee ilmaisujen myötä merkitykselliseksi isän uuden parisuhteen muodostaminen. Äitipuoli tulee perheeseen ja suhde muotoutuu tiiviiksi ja lämpimäksi. Kertoja kuvaa, kuinka äitipuoli on hänelle kuin toinen äiti ja ilmaisee monin tavoin äitipuolen merkityksellisyyttä lapsuudessaan.

”Äitipuoli loppujen lopuksi on tullut aika äkkiä siihen. Oiskohan isän kanssa asunut ihan kahdestaan, oisko vuoden. Olin silloin kolme ja puoli vuotta. Muistan vaan, että äitipuoli on ollu siinä aina.”

”Seki varmaan vaikuttaa, että äitipuoli on ollu sellanen, että viittä vaille, että voi sanoa äitiksi. Äitienpäiväkukkiaki vein. Niinku nyttenki... Kyllä se sillai on ollu tosi hyvä äitipuoli, että ei oo tarvinnu ajatella.”

Kertomuksessa korostuu vanhempien välinen kommunikoimattomuus, joka jatkuu erotapahtumasta kertomuksen juonen loppuun asti muuttumattomana. Vanhempien välinen puhumattomuus vaikeuttaa luonnollisesti lasten asioiden hoitamista. Kertomuksessa kuvataan asiaa muun muassa esimerkkitalanteella, joka kuvastaa, kuinka puhumattomuus vanhempien välillä näyttäytyi lapselle, vaikka kyseessä olikin yksittäinen ja ainutkertainen tapahtuma. Vanhemmat eivät kyenneet keskustelemaan lainkaan lapsia koskevista asioista omien ristiriitojensa vuoksi, joten asia ratkaistiin vanhempien toimesta siten, että ei oltu keskenään tekemisissä.

”Ja sitte jos oli jotain asioita, joita ois pitäny pystyä omien vanhempien hoitaa, niin, niin... ne ei oikeen pystyny. Ne ei halunnu puhua toisilleen mitään.”

”No, on ollu sitäki ja joskus on ollu semmosta... Varsinki kun ne muutti eri paikkakunnille, niin menny sillä vähän ristiin, että... Yhen tapauksen muistan, sen että kun menin linja-autolla eri paikkakunnalle, niin siellä ei ollu kukaan ottamassa vastaan. Niillä oli menny viikonloput sekasin.”

Vanhempien keskinäinen puhumattomuus näyttäytyy kertomuksen ilmaisuissa asiana, johon ei voi vaikuttaa. Pääosin tästä syystä kertomuksen nimeksi muovaantui sivusta-seuraajan tarina, joka kertoo kertojan tavasta kuvata tapahtumia ja toisaalta omaa toimintaansa niissä. Kertoja kuvaa tapahtumia niin kuin ne tapahtuisivat hänestä riippumatta eikä ilmaise lainkaan vaikuttamisen yrityksiä niihin omalta osaltaan. Kertoja

kuvaa kuulleensa eroa edeltävistä asioista ja muista vanhempiin liittyvistä seikoista käyttäen passiivista ilmausta ”niin minulle on kerrottu”.

Kertoja ilmaisee kertomuksessaan, että ei ole kyseenalaistanut kyselemällä tai keskusteluyrityksillä esimerkiksi vanhempien kommunikoimattomuutta. Asiat kuvataan vain tapahtuneen ja ne vain ovat niin. Kertoja ei ole myöskään kysellyt tai ollut kiinnostunut toiminnan taustalla vaikuttavista tekijöistä, eikä kertomuksessaan tuo esille aktiivista toimintaa, jolla olisi vaikuttanut vanhempien väliseen yhteistyöhön. Tapahtumat tapahtuvat kertojalle, ja hän mukautuu niihin niitä suuremmin kyseenalaistamatta. Toiset ihmiset kertomuksessa kuvataan toimijoiksi, kuten esimerkiksi isosisko, joka toimii viestinviejänä ja asioiden sopijana vanhempien välisessä kommunikaatiossa. Toisena esimerkkinä toimijuudesta on isä, joka kertojan kuvauksen mukaan kyseenalaistaa äidin yhteydenpidon vähäisyyttä suhteessa kertojaan. Äiti taas kuvataan kertomuksessa toiminnan kautta, joka on passiivisuutta yhteydenpidossa lapsiin. Oman toiminnan kuvaukset kertojan osalta jäivät hyvin vähäisiksi tai puuttuivat kokonaan. Omaan toimijuuttaan hän kuvaa ainoastaan kertomuksensa loppuosassa, joka käsittelee selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä ja toimintaa aikuisuudessa.

Kertomuksessa korostuu äidin passiivisuus yhteydenpitäjänä. Äiti piti kertojaan yhteyttä erittäin harvoin, ja sama yhteydenpitotyyli äidin ja kertojan välillä oli jatkunut myös haastatteluhetkeen asti. Kertoja on hämmentynyt siitä, miksi yhteyttä ei pidetty, mutta ei ole toiminut asian suhteen aktiivisesti. Hän on jäänyt ihmettelemään, miksi asiat tapahtuivat ja olivat niin kuin olivat. Kertoja kuvasi kuitenkin, että sitten kun äidin kanssa oltiin tekemisissä, se oli kuin välillä ei olisi ollut pitkää aikaa. Muutoin kertoja kuvasikin suhdetta äitiin hyväksi, mutta etäiseksi. Syitä etäisyyteen kertoja ei kyennyt analysoimaan. Hän oli kuitenkin huomionnut, että äidin yhteydenpito oli samankaltaista myös sisarpuoliin. Kertoja tulkitsi äidin käytöstä niin, että se oli kaikkia kohtaan samantyyppistä.

”Ihmettelen sitä vielä tänäkin päivänä. Kyllä se hyvin yksipuolista on edelleen. Mutta se on ihan tota... Miten mä sanoisin... Jos mä vaikka nyt soittasin, niin se ois ihan sama kuin oisin soittanut sille vaikka eilen tai toissapäivänä. Se on niinku sillai... Se on niin, kuin vaikka olisi puoli vuotta välissä, niin sitä ei huomaa ollenkaan.”

”Ikinä ei soitettu eikä mittään. Yhteydenpito oli aika vähästä.”

Kertomus päättyy siihen, että tilanne on pysynyt vanhempien osalta muuttumattomana: vanhemmat eivät ole edelleenkään missään tekemisissä toistensa kanssa ja välttelevät yhä esimerkiksi tilanteita (juhlat), joissa voisi joutua kohtaamaan entisen puolisonsa. Kertomuksen juoni puhumattomuuden osalta ei muutu erotilanteen jälkeen lainkaan, vaan muotoutuu pysyväksi tilaksi kertomuksessa.

6.4 Erosta selviytymiseen vaikuttavia tekijöitä

Kertomuksista tiivistyi pelkistämisen kautta sekä selviytymiseen positiivisesti vaikuttaneita tekijöitä, mutta myös selviytymistä vaikeuttavia asioita. Avaan seuraavassa selviytymiseen positiivisesti vaikuttaneita tekijöitä, joita aineiston pelkistämisen kautta nousi esiin neljä:

1. Lasten asioista sopiminen
2. Sisaruustuki
3. Lojaalisuusristiriidattomuus
4. Käytännön arjen toimivuus/pysyvyys

Onnistuessaan ja toteutuessaan lapsen tai nuoren arjessa selviytymiseen positiivisesti vaikuttavat tekijät toimivat suojaavina tekijöinä. Niiden puuttumisen sen sijaan kuvattiin kertomuksissa vaikeuttaneen sopeutumista perheen muuttuneeseen tilanteeseen ja eron käsittelemiseen.

Lasten asioista sopuisasti sopiminen nousi merkitykselliseksi asiaksi, sillä sitä kuvattiin kertomuksissa useasti. Usein kuvaukset liittyivät siihen, että lasten asioista sopiminen ei sujunut sopuisasti ja pienistä asioista riideltiin vanhempien kesken. Mainintoja kertomuksissa oli myös sellaisista tilanteista, joissa vanhemmat olivat kyenneet sopimaan lapsen edun mukaisesti asioista, vaikka vanhempien välit olivatkin tulehtuneet. Ehkä juuri riitaisissa erotilanteissa sovinnolla hoidetut, lasta koskevat asiat ovat olleet erityisiä ja ansainneet tulla kerrotuiksi; niiden merkitys on korostunut kertomusta rakennettaessa. Lasten asioista sopiminen saattoi estyä myös puhumattomuuden vuoksi. Puhumattomuus ei näyttäytynyt välttämättä riitelynä vaan asioiden sujumattomuutena,

koska niistä ei voitu keskustella lainkaan. Kertomuksista kuvastui myös, kuinka vanhempien keskinäinen välien selvittely voi ottaa uuden muodon, kun riitely kanavoituu lasten asioiden kautta. Kaikissa kertomuksissa korostui useina mainintakertoina vanhempien lasta koskevien käytäntöjen ja ratkaisujen sopuisuus, jonka kertojat näkivät olevan lapsen etu. Jatkuvan riidan hakeminen nähtiin kertomuksissa lasta vahingoittavana tilanteena ja stressaavana kokemuksena.

”Mutta kun oon nähny muittenki eroja, kuin omien vanhempien, niin se menee niin pienistä asioista lapsellisuuksiin se riitely, niin se on kaikkein raskainta niille lapselle. Ja kun se on niin pienistä lapsellisista asioista riitelyä, niin lapsikin sen tajuaa.. Se on siinänsä turhaa ja kun joku asia... siihen kun saahan joku päätös niin sitte niinku hakeamalla haetaan taas uus, josta voijaan taas tehdä se riita aikaan ja tilanne.”

”Asioista... Minusta ei tarttis ihmisten riidellä, kun kuitenkin asiat riitelee... Aivan niinku lapsellisuuksista riitely, kun sais pois, niin se keventäs sen lapsen mieltä eniten.”

”Mun mielestä tosi tärkeää on se, että on niinku lasten äitinkanssa välit niinku ok. Jos niitä välejä ei olis niinku jäis tosi paljon tietämättä mitä niille lapsille on tapahtunut arjessa.”

Sisaruuustuen merkitys näyttäytyi vahvasti kertomuksissa, sillä sisaruksien kanssa erolanteen kokeminen ja jakaminen sai suuren roolin aineistossa. Sisarukset koettiin vertaisina ja tukena tilanteen käsittelemisessä, sillä he olivat kokeneet saman asian, ja toisaalta myös lojaaluis vanhempia kohtaan oli samanlainen sisaruksilla. Sivustaseuraajan kertomuksessa sisarpuolista sai myös vertaistukea ja lohtua äidin vähäiseen yhteydenpitoon, sillä kertojaa lohdutti se, että äidin toiminta oli samanlaista kaikkia lapsiaan kohtaan. Kertoja sai kokemuksen siitä, että häneen ei suhtauduttu eri tavalla kuin muihin lapsiin, sillä vähäinen yhteydenpito oli tasapuolista kaikkien lasten osalle. Saman kokemuksen jakaminen sisarusten kanssa on mahdollistanut keskustelun tilanteen aikana sekä aikuisiällä.

”Kyllä mää ajattelen, että se on jotenki niinku hirviästi hitsannu meitä yhteen. Ja varmaanki sen takia mulla on niin ihan erilaiset välit pikkusiskoon kuin isoon siskoon. Se pikkusisko on mulle niinku... Ja jotenki varmaan mää oon ollu jotenki se sen suojelija ja se on mulle niinku paras kaveri tällä hetkellä.”

”Se keltä mää saan niinku sillee... Jos pallaa vielä siihen, että... Äiti on vähä niinku nihkeä pitämään yhteyttä, niinku minkäänäköstä. Niinku niiltä sisarpuolilta, jotka on asunu siellä aina, niin se on niille ihan samanlainen.”

”Ei meillä ollu kettään joka olis sanonu, että äläkää menkö jos se on humalassa tai sovitaa jotku ajat tai jotaki semmosta... Ihan niinku luovittiin se keskenämme.”

Lojaalisuus molempia vanhempia kohtaan on ominaista lapsille luonnollisesti tilanteessa kuin tilanteessa. Erotilanteeseen liittyy monesti aikuisten välisiä riitoja, erimielisyyksiä ja tekoja, joihin vanhemmat ottavat kantaa arvostellen tapahtunutta tai toisen osapuolen ratkaisua. Erotilanteet ovat usein tunteita nostattavia, ja niihin saattaa liittyä myös perheen ulkopuolisten (suku, ystävät, ympäröivä yhteisö) ihmisten kannanottoja. Kertomuksissa tuotiin esiin sitä, kuinka vaikeaa lapselle oli toisaalta olla vanhempien risteävien mielipiteiden välissä, mutta toisaalta myös suhtautua ulkopuolisten tekemään erotilanteeseen liittyvään puolien valitsemiseen. Kertojat kokivat varsinkin perheen ulkopuolisten sanat ja teot vaikeina hyväksyä, koska kyse oli omista vanhemmista. Kertomuksissa tuli myös esille sitä, kuinka lapsen etuna nähtäisiin erotilanteesta huolimatta neutraali suhtautuminen ja hyväksyvä ilmaisu vanhempia kohtaan heidän teoistaan huolimatta. Lojaalisuus saattoi näkyä myös siinä, että lapsi omalla toiminnallaan päätyi suojelemaan omaa vanhempaa. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että lapsi vältteli asioiden puheeksi ottamista, sillä koki sen olevan vanhemmalle vaikeaa.

”...Ja sitte niinku se oli niinku oman perheen sisäinen juttu. Ja sitte kun siinä oli niitä ulkopuolisia, niin siinä oli ihan selvä vastakkainasettelun asetelma koko ajan, jopa sukulaisten osalta... että sillä lailla, että selvästi oli jaettu ne puolet. Että ei siitä, minusta oli enempi haittaa, isompi sakkii hämmennetään siinä. Ja sitte tosiaan kun ne on niin selvät ne mielipiteet ja ne on niinku toisen puolella koko ajan ja toinen on koko ajan syyllinen, vaikka tämmösessä tilanteessa syyllisiä on molemmat.”

”Jotenki niin uskon siihen ajatukseen että sitä toista vanhempaa ei saa... Vaikka olis tehny huonoja asioista, niin ei saa mustamaalata tai paha puhua, tai sen ymmärryksen antaminen että toisen vanhemman tarkoitusperät on huonot... Niin semmonen, mitä lasten korville on hyvä kuulla. Ja sitte semmosta hyväksyntää ja tukea, että se on silti sun isä.”

Neljäs selviytymiseen vaikuttanut tekijä oli arjen rakenteiden pysyvyys eron jälkeen. Tällä tarkoitetaan elinympäristön, ihmissuhteiden ja arjen toimivuuden rakenteiden pysyvyyttä. Eron jälkeisestä ajasta kertojat kertoivat, että selviytymiseen vaikuttivat positiivisesti ne ratkaisut, jotka edesauttoivat pysyvyyttä arjessa. Toisissa kertomuksissa ne tarkoittivat ympäristön pysymistä samana (eli kotitaloon jäämistä) sekä tuttujen toimintaympäristöjen säilyttämistä. Yhdessä kertomuksessa erokokemuksesta selviytymistä edesauttoi vanhemman arkeen luomat vakaat rutiinit ja rakenteet, jotka toivat pysyvyyttä ja ennalta arvattavuutta päiviin.

”...Ne rakenteet oli ja meillä oli aina tarkat ruoka-ajat ja semmoset perusjutut. Jotenki se on kuitenkin ollu semmonen, että ei ole ollut sellasta hulabaloota.”

6.5 Kertomukset vuoropuhelussa toistensa ja aiemman tutkimuksen kanssa

Hyväksyjän, itsenäisen toimijan sekä sivustaseuraajan tarinat ovat yksilöllisiä ja toisistaan poikkeavia tarinoita, vaikka kertomuksien aiheena ja juonen perustana on kokemus vanhempien erosta. Erilaisuutta toimijuuden roolin rakentumisessa selittää muun muassa kertojien ikä tapahtumahetkellä, joka osaltaan vaikutti merkittävästi kertomuksen rakenteeseen. Myös lapsen tai nuoren rooli ja aktiivisuus olivat luonnollisesti hyvin riippuvaisia siitä, minkä ikäisiä kertojat ovat olleet tapahtumahetkellä. Sivustaseuraajan kertomuksessa näyttäytyi selvimmin iän vaikutus kertomuksessa rakennetun passiivisen roolin rakentumiseen. Kertomuksissa kuvatut roolit erotilanteessa eivät siis rakentuneet ainoastaan persoonallisuuserojen tai yksilöllisten taipumusten mukaan vaan yhdessä taustalla olevien olosuhteiden kanssa. Olosuhteet vaikuttivat siis merkittävästi siihen, minkälaisen roolin kertoja sai osakseen.

Kertojien omat toimintaperusteet vaihtelivat yksilöllisesti. Suorsa (2011, 175) toteaa, että subjektitieteellisessä kokemustutkimuksessa olennaista kertojan äänen kuuluvuudessa ovat toimintaperusteet. Toimintaperusteet ovat aina jonkun ”minun” subjektiivisia perusteita toimia tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa. Hyväksyjän, itsenäisen toimijan ja sivustaseuraajan toimintaperusteet ovat siis erilaiset. Tutkielmassani yksilöllisi-

set toimintaperusteet näyttäytyivät tavoissa toimia erotilanteessa ja sen jälkeen, mutta myös roolissa, jonka lapsi tai nuori otti itselleen tai sai kantaakseen. Yksilölliset toimintaperusteet ja olosuhteet määrittelivät pitkälti tarinoiden juonen etenemistä ja tapahtumia. Ne tekivät tarinoista myös yksilölliset ja persoonalliset, koska jokaisen kertojan elämäntilanne oli erilainen, vaikka aiheena jokaisella oli samanlainen kokemus ja tapahtuma.

Kokonaisuutena kerrottuja kolmea tarinaa vertaillen itsenäisen toimijan tarina vaikuttaa eheimmältä kokonaisuudelta ja tarinan kuljettaminen oli sujuvaa ja helppoa kertojalle. Hyväksyjän ja sivustaseuraajan maininnoista ja sivulauseista pystyi päättämään, että omaa erotarinaa ja kokemusta ei ollut välttämättä puettu tarinamuotoon vielä montaakaan kertaa. Tämä näkyi oivalluksina ja pohdintoina tarinan kertomisen aikana toisella tavalla kuin itsenäisen toimijan kertomuksessa. Tarina on muodostettu ja rakennettu sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti haastattelutilanteessa, jolloin todellisuudesta rakennetaan kuvaa kerronnan kautta. Pohdin sitä, että kuinka paljon kerrontamäärät vaikuttavat tarinan rakentumiseen. Itsenäinen toimija kertoi käyneensä siskonsa kanssa paljon läpi tapahtuneita. Jo aiemmin tapahtunut asioiden käsittely ja sanoiksi pukeminen näkyi ehkä eheämpänä tarinana, jota oli helppo rakentaa ja tuottaa haastatteluhetkellä.

Kertomuksien pelkistettyjä juonirakenteita vertaillen voi tehdä huomion, että ainoastaan hyväksyjän tarinassa vanhempien riitaisuus oli vain väliaikaista. Kertoja selitti asiaa sillä, että lapset kasvoivat aikuisiksi ja lapsia koskevia asioita ei enää tarvinnut samalla tavalla hoitaa, joten riitaisuuskin laantui. Hän liitti kertomuksessaan riidat hyvin pitkälti raha-asioihin (esimerkiksi elatustuen määrä), joten niiden väistymisellä lasten aikuistuttua voi olla vaikutusta vanhempien välien normalisoitumiseen. Itsenäisen toimijan ja sivustaseuraajan tarinoiden juonen loppuosa on samankaltainen eli vanhempien puhumattomuus on pysyvä tila. Wallersteinin pitkittäistutkimuksen (2007) tulokset tuovat esille saman havainnon. Aikuisten vanhemmuus saattaa erotilanteessa kärsiä, jolloin vanhempi menettää sensitiivisyytensä suhteessa lapseen käydessään itse erokriisiä läpi. Vanhemmuus palautuu kuitenkin kuntoon vuoden, kahden kuluttua avioerosta. Useissa perheissä vanhemmuuden vauriot näyttivät jäävän pitkäaikaisiksi ja ne näkyivät lapsen tarpeiden laiminlyömisinä.

Sivustaseuraajan tarinassa tilanne jatkuu edelleen vielä haastatteluhetkessäkin, mutta itsenäisen toimijan tarinassa isän kuolema tuo mukanaan sen, että asia ei enää ole läsnä ja aktiivisena arjessa. Wallersteinin (2007) tutkimuksen mukaan negatiiviset tunteet voivatkin vanhemman vihan myötä olla lapsen arjessa vielä vuosien jälkeen eropäätöksestä. Itsenäisen toimijan tarinasta ei välittynyt välttämättä aktiivista vanhempien keskinäistä vihanpitoa, vaan passiivisemmassa muodossa näyttäytynyttä keskinäisen vanhemmuussuhteen puuttumista, joka tuli ilmi puhumattomuutena. Kertoja kuvasikin, että ”äidin elämästä isä katosi eron myötä”. Sivustaseuraajan tarinasta välittyi edelleenkin vanhempien välisen suhteen ristiriidat, sillä he eivät edelleenkään kyenneet olemaan esimerkiksi samassa paikassa ja aktiivisesti välttelivät toistensa kohtaamista. Selvinä suuntaviivoina Wallersteinin (2007) tutkimuksen tuloksissa ilmeni, että puolet naisista ja kolmannes miehistä olivat edelleen kiihkeän vihaisia aiemmalle puolisolleen vuosienkin jälkeen. Viha ja negatiiviset tunteet olivat jatkuvasti läsnä elämässä ja näin ollen myös lasten päivittäisessä arjessa.

Tarinoita ja eroprosessia voidaan tarkastella myös lapsen kiintymyssuhteen kautta. Kiintymyssuhdemalleja voi olla kahdenlaisia; turvattomia ja turvallisia. Turvallinen kiintymyssuhde muodostuu erityislaatuisen ja vahvan tunnesiteen kautta vanhemman ja lapsen välille tiiviissä vuorovaikutuksessa. Kiintymyssuhteen laatu vaikuttaa myöhempään psyykkiseen kehitykseen seuraavien elementtien kautta: 1) läheisten ihmissuhteiden arvostaminen ja halu solmia läheisiä ihmissuhteita, 2) kyky säädellä voimakkaita tunteita sekä 3) kyky tunnistaa ja ottaa huomioon muiden ihmisten tunteet ja tarkoitusperät. Kiintymyssuhde säilyy hyvissä ja suotuisissa olosuhteissa turvallisena, mikäli perhettä ei uhkaa taloudelliset tai sosiaaliset epävarmuustekijät. Voimakkaat epävarmuustekijät ja kielteiset tapahtumat (joita voi olla esimerkiksi vanhempien ero tai läheisen kuolema) voivat johtaa turvallisesti kiinnittyneen lapsen kiintymyssuhteen muuttumisen turvattomaksi. Trauma ja stressi altistavat turvattomalle kiintymyssuhdemallille. (Poijula 2007, 80- 85.) Poijulan (2007) mukaan kiintymyssuhde siis voi muuttua lapsen kokeman trauman myötä turvattomaksi. Turvaton kiintymyssuhde taas voi vaikuttaa muun muassa myöhempään psyykkiseen kehitykseen ja toimintaan ihmissuhteissa. Esimerkiksi Wallerstein (2007) ja Mahl (2000) totesivat, että erokokemuksella ja suhteella vanhempiin voi olla vaikutusta erolasten tuleviin parisuhteisiin. Myös muissa tutkimuksissa nousi merkityksellisenä esiin vanhempien riittävä kyky toimia

vanhemmuussuhteessa lasten asioissa, joten onko siis kyse erotilanteen vaikutuksesta yleensä (esimerkiksi mallioppiminen) vai siitä kuinka vanhemmat kykenevät säilyttämään keskinäisellä toiminnallaan lapsen kiintymyssuhteen turvallisena erotilanteessa?

Vanhempien erotilanne ajoi perheen pitempiaikaiseen kriisiin Itsenäisen toimijan ja Hyväksyjän tarinassa, joissa erotilannetta edeltävä aika kesti pitempään. Tapahtumat perheessä (riitely, alkoholinkäyttö) aiheuttivat nuorille stressiä, joka helpottui eroratkaisun myötä. Molemmat kertojista ovat kuvanneet suhdettaan vanhempiinsa lämpimästi perhetilanteesta huolimatta, joka on mitä luultavimmin edesauttanut turvallisen kiintymyssuhteen rakentumista varhaislapsuudessa. Sivustaseuraajan tarinassa puolestaan ero aiheuttaa varhaislapsuudessa äiti- lapsisuhteen katkeamisen äkillisesti äidin muuttaessa pois yhteisestä kodista. Toisen vanhemman äkillinen poistuminen lapsen arjesta on pienelle lapselle trauma ja aiheuttaa stressiä, sillä kaksivuotias vaatii jatkuvaa huolenpitoa. Kertoja kuvaa kuitenkin erittäin läheiseksi suhdettaan isään, joka toimii lähivanhempana. Kiintymyssuhde toiseen vanhempaan eli isään säilyy tiiviinä eroratkaisun jälkeen.

Wallersteinin (2007) tutkimuksen mukaan uusioperheiden suhteet eivät ole aina näyttäytyneet tutkimuksessa ongelmattomina. Lapset kokivat kuulumattomuutta uuteen perheeseen ja haasteellisena hyvän suhteen muodostamisen äiti- tai isäpuoleen. Tutkielmani kertomuksissa ei tullut ilmi vaikeuksia mukautua uusioperheen arkeen. Sivustaseuraajan tarinassa korostuu äitipuolen merkitys selviytymisessä, ja kertoja kuvaakin suhdetta äitipuoleen ja isäpuoleen lämpimin sanankääntein ja ainoastaan positiivisin merkityksin. Kaksi muuta kertojaa eivät maininneet kertomuksissaan vanhempien uusia puolisoita lainkaan.

Lojaalisuusristiriidat näyttäytyivät eniten itsenäisen toimijan tarinassa, sillä kertoja toi kerronnassaan useasti esille sitä, kuinka hankalaksi hän koki ulkopuolisten kannanotot siitä, kuka erossa teki väärin. Toisaalta hän koki vääräksi ulkopuolisten isän tuomitsemisen ja kantoi huolta isän pärjäämisestä yksin, mutta joutui myös sukulaisten ja tuttavien osalta vastaanottamaan äidin syyllistämistä eropäätöksestä ja isän hylkäämisestä. Lojaalisuusristiriidat tulivat siis näkyville ulkopuolisten osalta heidän ottaessaan kantaa eropäätökseen, ei välttämättä siis vanhempien osalta. Samankaltaista kerrontaa oli hyväksyjän tarinassa, sillä hän kuvasi samankaltaista lojaalisuusristiriitaa kantaa

ottavien sukulaisten osalta. Toisaalta hän joutui myös toisen vanhempansa osalta osalliseksi vanhempien keskinäisiin riitoihin, sillä äiti asetti hänet isän puolelle riitatilanteessa, vaikka hän ei kokenut ottaneensa itse kantaa asiaan. Risto Karttusen (2010, 92, 97) väitöstyön keskeisiä tuloksia oli, että lapsen äänen esiintuloa vaikeuttaa ennen kaikkea lojaalisuusristiriita. Vaikeissakin erotilanteissa lapsi tuntee useimmiten kiintymystä molempia vanhempiaan kohtaan ja hänen on siksi vaikea puhua huoltajuus- ja asumisjärjestelyistä. Väyrynen (2008, 59- 60) toteaa, että lapsen selviytymistä huoltoriidasta tukee se, että vanhemmat eivät puhu toisistaan pahaa. Väyrynen totesi myös, että sukulaisten auttamismahdollisuuksia suhteessa lapsiin heikensi heidän puolueellinen asemansa.

Koskelan (2012) tutkimuksen mukaan lasten tilanteeseen voi vaikuttaa erotilanteessa haitallisesti, mikäli vanhemmilla on kielteinen suhde toisiinsa ja lapsen lähivanhempipi pyrkii vaikuttamaan itsekkäistä syistä lapsen mielipiteeseen. Lapsi voi joutua keskelle vanhempien välisiä ristiriitoja tai hänet yritetään saada samalle puolelle toisen vanhemman kanssa. Vanhempia voi myös estää tai aktiivisesti hankaloittaa lapsen yhteydenpitoa toisen vanhemman kanssa. (Koskela 2012, 19 - 21.)

Väyrynen Kristiina (2008, 59) toteaa tutkimuksessaan, että nuorten tuottamissa selviytymistarinoissa merkityksellisenä näyttäytyi vanhempien toiminta. Vanhempien tavat toimia riitaisessa erotilanteessa pystyivät tukemaan lasta erotilanteesta selviytymiseen. Näitä tapoja olivat muun muassa vanhempien kyky keskustella keskinäisistä riita-asioista aikuisten kesken sekä kertoa lapsille eroon ja huoltoriitaan liittyvistä tekijöistä lapsen ikätasoisesti. Lasten selviytymistä tukevia asioita olivat myös tärkeän harrastuksen ylläpitäminen sekä sellaisen arjen mahdollistuminen, jossa huoltoriita ei ollut jatkuvasti läsnä lapsen arjessa. Lapsella säilyi näin vapaus olla ajattelematta huoltoriitaa arjessaan.

Tutkielmani kertomuksissa vanhemmat eivät yrittäneet estää tai hankaloittaa tapaamisia, vaikka suhtautuivatkin kielteisesti toisiinsa. Itsenäisen toimija ja sivustaseuraajan kertomuksissa näyttöä vanhempien toiminnassa puhumattomuuden myötä passiivisuutta lapsen ja toisen vanhemman tapaamisten ja suhteen ylläpitämisen tukemisessa. Passiivisuus näyttöä kertomuksissa niin, että vanhemmat eivät sopineet tapaamisia lainkaan, tapaamisten väliajoilla yhteyttä toiseen vanhempaan ei ylläpidetty aktiivises-

ti, lapsen asioiden hoidosta ei kyetty keskustelemaan tai toisesta vanhemmasta vaiettiin sanallisesti. Karttunen (2010, 97, 98) toteaaakin, että lapset pystyvät puhumaan vapaammin, kun eronneet vanhemmat kykenevät keskustelemaan ja sopimaan asioista. Itsenäisen toimijan tarinassa tuli ilmi, että kertoja joutui ottamaan itse aktiivisen roolin esimerkiksi tapaamisten sopijana, koska aikuiset eivät siihen ottaneet kantaa lainkaan. Hän olisi toivonut aikuisen ottavan aktiivisempaa roolia esimerkiksi tapaamisasioissa. Värysen (2008, 65) mukaan tutkimustulokset osoittivat, että vanhempien keinottomuus ja kyvyttömyys päättää lasta koskevista järjestelyistä altisti lasta siihen, että hän tuli vedetyksi perhehierarkiassa lapsen roolista aikuisille kuuluvaan päätöksentekoon.

Ero itsessään on suuri kriisi niin lapsille kuin vanhemmillekin. Sekä vanhempien että lapsien selviytyminen kriisitilanteesta vaikuttaa toinen toisiinsa. Parhaassa tilanteessa sekä vanhemmat että lapset selviytyvät ja tukevat toinen toistaan. Lapsen selviytymiseen taas vaikuttaa oleellisesti alisteisessa roolissa ollessaan huolenpitäjän eli vanhemman kyky sopeutua uuteen tilanteeseen. Sopeutuminen onnistuessaan vapauttaa energiaa lapsen tarpeiden huomioimiseen ja tunteiden läpikäymiseen. Tilanne kuitenkin toimii myös vastavuoroisesti ja lasten vahva selviytyminen edesauttaa ja helpottaa myös vanhempaa. Kiiski (2011, 109) toteaa, että lasten selviytyminen eron tuottamasta perheen hajoamisesta vähentää myös vanhempien kokemaa stressiä, joka auttaa uuteen elämäntilanteeseen sopeutumista. Edellä mainittu tulee esille erityisesti Itsenäisen toimijan tarinassa. Kertoja pohti tarinassaan sitä, miten äiti olisikaan jaksanut, mikäli nuoret olisivat oireilleet tilanteeseen rajoja uhmaten.

Värysen (2008, 59) tutkimuksen tulokset osoittavat, että vanhempien myönteinen asenne sekä lapsen omien stressinhallintakeinojen varmistaminen ja ylläpitäminen edesauttoivat lapsen selviytymistä. Stressinhallintakeinoina lapsella voivat olla esimerkiksi yksin oleminen, harrastukset tai yhdessä ystävien kanssa oleminen. Erityisesti Hyväksyjän tarinassa korostuvat asuinpaikkaan liittyvien ystävyysuhteiden pysyvyys, jonka kertoja koki merkityksellisenä oman selviytymisen kannalta. Toisaalta kertoja totesi, että ystävät olisivat olleet merkityksellisiä myös ilman eroa, mutta ehkä kertomuksesta välittyi myös edellä mainittu Värysen tutkimuksen tulos, jonka mukaan selviytymiseen vaikutti arjen vapaus olla ajattelematta huoltoriitaa. Tämä taas mahdollistui tuttuun harrastusten ja ystävien kanssa puuhailun myötä.

Salli Saari (2003) on tarkastellut kriisejä ja niistä selviytymistä myös lasten traumaattisissa elämäntapahtumissa. Traumaattinen tapahtuma aiheuttaa aina turvattomuutta lapsessa. Lapsen turvallisuudentarve on monesti ylikorostunut traumaattisen tilanteen jälkeen. Lapset hakeutuvat tällöin erityisesti vanhempiensa fyysiseen läheisyyteen hakien siitä turvaa ja lohdutusta. Ylikorostunut turvallisuuden tunne saattaa näyttäytyä myös pelkoina. Traumaattisen tapahtuman jälkeen vanhempien tulisi kiinnittää huomiota muun muassa lupausten pitämiseen, sillä se vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ja luottamusta vanhempaan. Lapsen kyky käsitellä traumaattisia kokemuksia riippuu pitkälti heidän lähellä olevien aikuisten kyvystä auttaa kokemuksen käsittelemisessä. (Saari 2003, 262- 263.) Vanhempien toiminnan merkitys lapsen sopeutumiseen ja selviytymiseen korostuu myös siis erotilanteessa.

Kaikissa kertomuksissa tuli ilmi lapsien hyvä suhde vanhempiin, vaikka vanhempien keskinäinen suhde ei toiminutkaan. Sivustaseuraajan tarinassa äidin harvakseltaan tapahtuva yhteydenpito aiheutti kertojassa hämmennystä ja toi etäisyyden tunnetta vanhempaan. Toisaalta hän totesi, että ajallisesti pitkät väliajat eivät näkyneet sitten, kun kohdattiin äidin kanssa: "...kaikki jatkui siitä mihin jäätiin". Wallersteinin (2007) tutkimuksen tulokset osoittavat, että erolapsen asianmukaiselle kehitykselle on ensiarvoisen tärkeää hyvä suhde vanhempiinsa, jotka kykenevät yhteistyöhön keskenään. Linnavuoren (2007) tutkimuksessa lapset nostivat esiin vanhempien hyvän yhteistyön merkityksen. Myös Arajärvi sekä Koski (1989) korostavat lapsen ja vanhemman välisen suhteen tärkeyttä lapsen terveen kehittymisen kannalta. Myös Amaton ja Boothin (2001) tutkimuksen mukaan lapsi hyötyy vanhempien tiiviistä ja toimivasta vuoropuhelusta lasten asioissa. Pohdin tutkielmaa tehdessäni, minkälainen tarina olisi rakentunut sellaisella ihmisellä, jolla ei olisi ollut hyvää suhde vanhempansa ja sen lisäksi vanhempien keskinäinen yhteistyö ei olisi toiminut. Mielestäni juuri tällaisessa tilanteessa olevat lapset ovat haavoittuvaisimmassa asemassa.

7 Pohdinta

Tämän tutkielman tarkoituksena oli tarkastella, kuinka lapsuudessa tai nuoruudessa vanhempiensa erotilanteen kokeneet kertovat kokemuksestaan, ja millaisen roolin he kertomuksessaan itselleen toiminnan kuvauksella rakentavat. Halusin selvittää tutkielmani avulla, millaista selviytymiseen liittyvää kerrontaa tarinoissa ilmenee. Keskeisin tulkinta tutkielmassa on, että erokokemustilanteesta syntyy kerronnan ja toiminnan kautta kokemuksellisia tarinavariaatioita. Toimijuuteen ja rooliin, jota kertoja tilanteessa itselleen rakensi kerronnallaan, vaikuttivat huomattavasti kertojan omat toimintaperusteet sekä olosuhteet, jotka tapahtumahetkellä vallitsivat. Toisaalta tulkinta muotoutuu kehämäiseksi, sillä vaikka näiden haastateltavien toimijanroolit ovat hyvin erilaisia keskenään, niin silti taustalla oleva kokemusmaailma erotilanteesta ja selviämisestä näyttäytyi selviämiseen vaikuttavassa teemassa yhtenäiseltä.

Kertomuksien tiivistetyistä juonirakenteista voi siis tulkita kertojien kuvanneen omaa toimintaansa ja rooliaan erotilanteessa hyvin eri tavoin suhteessa toisiinsa. Vaikka kaikkia kertomuksia yhdisti samankaltainen tilanne eli erokokemus, erosivat toiminta ja rooli kertojilla selkeästi toisistaan. Toisaalta kerronnan ja roolien erilaisuudesta huolimatta selviytymiseen liittyvät pääteemat olivat hyvin samankaltaiset kaikissa kertomuksissa, mikä paljastaa erilaisten roolien taustalla olevan pohjimmiltaan hyvin samankaltaisen kokemuserustan.

Aktiivisen toiminnan kertomuksessa kertoja kuvasi toiminnan hyvin oma-aloitteisena ja aktiivisena, mikä saattoi johtua siitä, että vanhempi ei ristiriitojen ja puhumattomuuden vuoksi ottanut aktiivista roolia, ja näin ollen sen joutui ottamaan lapsi asioiden hoitamiseksi. Toisaalta kertojan yksilölliset persoonallisuuspiirteet saattoivat edesauttaa ja tukea hänelle langennutta toimijan roolin haltuun ottamista. Kokonaisuutena kertomuksesta kuvastui aktiivinen toiminta, mutta myös kaipaus aikuisen vastuunkantoon ja lapsen tukemiseen asian käsittelyssä.

Toinen rooli ja kokemuksellinen kerronnan tapa oli hyväksyjän tarinassa, jossa eron riittäisyys näyttäytyi vasta muutaman vuoden päästä itse erotilanteesta. Kertojalla oli akuutein erotilanne jo käsiteltynä siinä vaiheessa, kun riittäisyys syytyi vanhempien välille. Edellä mainittu asia saattoi vaikuttaa ratkaisevasti asian hyväksymiseen, kuin

myös kertojan ikä riitatilanteiden alkaessa (lähes täysi-ikäinen). Erotilanteesta selviytymiseen ja tilanteen hyväksymiseen liittyvä tekijä voi olla myös arjen ympäristön muuttumattomuus erotilanteen jälkeen. Kertoja kuvasi, kuinka tärkeää oli saada jäädä omaan kotitaloon, kotikylään ja kaveripiiriin erotilanteen jälkeen. Hyväksyvään kerrontatapaan saattoi vaikuttaa myös se, että kertoja oli itse saanut vaikuttaa isoihin päätöksiin, kuten missä haluaa asua.

Kolmannelta kerrontatavasta kuvastui sivustaseuraamisen ja passiivisuuden rooli suhteessa ympärillä oleviin tapahtumiin. Erokokemusta kuvattiin passiivisilla ilmaisuilla ja eroon liittyvät asiat nähtiin ikään kuin muuttumattomina olosuhteina, joihin ei voi eikä kannata vaikuttaa. Kerrontatyylissä kuvastui myös kyseenalaistamattomuus olosuhteisiin vaikuttamisen mahdollisuuksia kohtaan, sillä kertoja ei kuvannut aktiivisia toimintatavoitteita tai yrityksiä lainkaan. Tähän kerrontatyylisiin voi vahvasti vaikuttaa kertojan varhainen ikä (kaksi vuotta) erotilanteen aikana. Hän oli kasvanut niihin olosuhteisiin ja ne olivat sellaisia, joihin hän oli tottunut ja joita hän piti normaalina.

Riitaisasta erokokemuksesta selviytymiseen vaikuttavia pääteemoja oli yhteensä neljä: lasten asioista sopiminen, sisaruustuki, lojaalisuusristiriidattomuus sekä käytännön arjen sujuminen ja pysyvyys. Ero tuo mukanaan väistämättä muutoksia perhesuhteisiin, joten muiden tuttujen asioiden ja ympäristöjen pysyvyys korostui. Erotilanteessa lapsen etuna nähtiin muuttumattomuus ja pysyvyys, joilla tarkoitettiin arkirakenteiden pysyvyyttä ja ennalta arvattavuutta sekä toimintaympäristöjen ja läheissuhteiden pysyvyyttä. Asuinpaikan, koulun, kaveripiirin ja arjen järjestyksen säilyttäminen nähtiin merkityksellisenä lapsen selviytymisen kannalta. Eron jälkeisessä arjessa vanhempien keskinäinen yhteistyösuhde on tärkeä asia, sillä mikäli sitä ei ole, on lapsella vaarana joutua yhä uudelleen osaksi aikuisten taistelukenttää ja päätyä lojaalisuusristiriitoihin omien vanhempiensa välillä. Eron läpikäymisessä ja käsittelyssä merkitykselliseksi asiaksi nousi sisarusten antama vertaistuki. Sisarusten jakama sama kokemuspohja ja lojaalisuus vanhempia kohtaan antoivat erityisen tärkeän tuen ja mahdollisuuden asian käsittelyyn ja läpikäymiseen. Sisarusten antama vertaistuki toi tukea myös eron jälkeiseen toimintaan, kun asioita pystyi sisaruksien kanssa myös hoitamaan ja ratkomaan. Erityisen merkitykselliseksi sisaruksien tuoma vertaistuki muodostui silloin, kun vanhemmat eivät kyenneet keskinäisten ristiriitojensa vuoksi keskustelemaan, jonka seurauksena lasten asioiden hoitaminen estyi. Vanhemmat eivät välttämättä myöskään

kyenneet keskustelemaan tai läpikäymään toiseen vanhempaan liittyviä asioita lapsen kanssa lainkaan, koska asia oli niin kipeä tai vaikea. Tällöin sisarusten antama tuki korostui, sillä se toimi kanavana käydä läpi muuttuneeseen perhetilanteeseen liittyvää huolta tai käytännön toimintaa.

Tutkielman menetelmälliset ratkaisut osoittautuivat onnistuneiksi tutkimuksen tavoittelemien tiedon saamisen kannalta. Olen tyytyväinen kerronnallisen haastattelun antamaan mahdollisuuteen tuottaa kerronnallista aineistoa ja tuoda esiin kertojan omaa ääntä. Haastattelutyö antoi myös haastateltavalle mahdollisuuden kertoa ja tuoda esiin vapaammin omia tärkeitä ja merkityksellisiä pitämiään asioita. Mielestäni metodivalinta tuki narratiivista tutkimusotetta ja tuotti tutkimusongelman kannalta merkityksellistä aineistoa ja tietoa. Tavoitteena oli tutkia miten erotilanteesta kerrotaan ja miten sitä kuvataan. Lisäksi oman roolin rakentuminen osana kertomuksen toimijuutta tuli kerronnallisessa haastattelussa mielestäni hyvin esille. Siitä huolimatta, että pidän kerronnallista haastattelua toimivana aineistonkeruumetodina, uskon että itsenäisesti tuotetut kirjoitetut kertomukset olisivat voineet aineistonkeruumenetelmänä tuottaa narratiivisen tutkimusotteen mukaista vapaampaa kerrontaa elämäkerrallisesta kokemuksesta. Kirjoitelmassa aineisto olisi tuotettu enemmän tutkittavan toimesta ja itsenäisemmin, kun taas haastattelussa tarina rakennettiin enemmän tutkijan ja tutkittavan yhteistoiminnan tuloksena.

Osassa haastatteluista pohdin, että haastateltavien valmisteluun olisi voinut kiinnittää enemmän huomiota. Perinteisen haastattelutilanteen roolien rikkominen aiheutti epävarmuutta joissakin haastateltavissa, jonka päättelin vaikuttavan tarpeeseen turvautua haastattelijan kysymyksiin tarinan eteenpäin viemisessä. Pelkäsin, että tällaisissa tilanteissa kysymykset ohjaisivat haastattelijälähtöisesti liikaa tarinan muotoa. Päädyin kuitenkin pohdinnoissani siihen, että sosiaalisen konstruktivismin tyyliin rakensimme haastattelutilanteessa kertomuksen yhdessä haastateltavan kanssa vuorovaikutuksessa toistemme kanssa.

Tutkielman tuloksia voi mielestäni hyödyntää käytännön sosiaalityössä, kun kohdataan erotilanteessa olevia vanhempia ja lapsia. Erityisesti riitaisissa erotilanteiden selvittelyissä lastensuojelussa, lastenvalvojan neuvotteluissa ja huoltajuusriitojen sovittelutilanteissa näkisin tutkimustiedosta olevan hyötyä vanhempien ohjaamisessa näkemään

lapsen etua. Varsinkin keskinäisen yhteistyön ja vanhemmuussuhteen rakentamisen vaikutusta ja tärkeyttä voisi korostaa tutkimustiedon avulla. Erilaiset toimijuuden roolit olivat mielenkiintoisia, ja niiden tiedostaminen voi auttaa lasta tai nuorta asian ja erotilanteessa ja arjen järjestelyiden hoitamisessa yleensä. Esimerkiksi aktiivisen toimijan roolin ottaneita voisi tukea aktivoimalla ja muistuttamalla vanhempaa tai läheistä aikuista ottamaan osan vastuusta kannettavakseen. Hyvä olisi myös muistaa, että erotilanteessa myös toiminnallinen ja aktiivinen nuori tarvitsee tukea, vaikka vaikuttaa vastuun kantavalta ja pärjäävältä. Sivustaseuraajan roolissa olevat lapset tai nuoret voisi ottaa enemmän mukaan päätöksentekoon, jotta asiat eivät vain tapahtuisi heille ilman vaikuttamismahdollisuutta. Hyväksyjän tarinasta olisi tärkeää nähdä tarinan lopussa ollut käänne tärkeänä hyväksymisen prosessissa eli vanhempien ja lasten välien normalisoituminen sille tasolle, että vihanpito ei enää jatku. Vaikka vanhempien sopu tai vihanpidon rauhoittuminen tapahtuisi vasta vuosien päästä erotilanteesta, on se merkityksellinen erotilanteen hyväksymisessä. Mikäli välit eivät normalisoidu ja vihanpito jatkuu, jatkaa se myös samalla lojaalisuusristiriitojen mahdollisuutta jopa aikuisiällä esimerkiksi juhlatilanteissa, vaikka muutoin ne eivät enää arjessa olisikaan niin läsnä. Ero jatkaa elämäänsä edelleen lasten ja vanhempien välisissä suhteissa ja vuorovaikutuksessa, vaikka puheyhteys ja välit olisivat olleet katkenneena jo vuosikymmeniä.

Tutkielman tekemisen aikana mielenkiintoani herätti erityisesti selviytymiseen teemaan liittynyt sisarustuen merkitys. Jatkotutkimuksen aiheeksi voisi tutkielmastani viritä sisarusten vertaistuen merkityksen tarkempi tarkastelu. Erityisen mielenkiintoista olisi tutkia vertaistuen merkitystä ja toteutumista sellaisissa tilanteissa, joissa sisarukset päätyvät asumaan erilleen. Mielenkiintoista olisi myös tutkia, kuinka sisarusten antamaa vertaistukea voisi tukea ja mahdollistaa riitaisissa erotilanteissa ja niitä työs-
tävissä perheiden tukipalveluissa. Lisätutkimusta voisi tehdä myös lasten ja nuorten toimijuuden rooleista riitaisissa erotilanteissa keräämällä suuremman aineiston ja kartoittamalla laajemmin toimijuuden roolien variaatioita.

8 Lähteet

Arajärvi, Terttu & Koski Maija-Liisa 1989: Lapset ja avioero. 2. uudistettu painos. Tammi. Helsinki.

Booth, Alan & Amato, Paul R. 2001: Parental Predivorce Relation and Offspring Postdivorce Wellbeing. *Journal of Marriage and Family*. Vol 63, 197 - 212.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: Tutkijan arkipäivän etiikka. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Erkkilä, Raija 2009: Narratiivinen kokemuksen tutkimus. Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Lomama, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitystulkinta-ymmärtäminen. Juvones Print. Tampere, 195 - 224.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 26 - 44.

Heikkinen, Hannu L.T 2010: Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-kustannus. WS Bookwell Oy. Juva, 143 - 159.

Hänninen, Vilma 2010: Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS-kustannus. WS Bookwell Oy, Juva. 160 - 178.

Kaasila, Raimo 2008: Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa tutkimuksessa. Teoksessa Kaasila Raimo & Rajala Raimo & Nurmi Kari E. (toim.): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Juvenes Print. Tampere, 41 - 66.

Karttunen, Risto 2010: Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere University Press. Tampere.

Kiiski, Jouko 2011: Suomalainen avoero 2000- luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Publications of The University Of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology. Joensuu.

Kujala, Tiina 2007: Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa Syrjäläinen Eija & Eronen Ari & Värri Veli-Matti (toim): Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampereen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print. Tampere. 13 - 39.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Koskela, Jari 2012: Avioero suomalaisen miehen kokemana, ero ja erosta toipuminen prosessina. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. No 46. Kuopio.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula. 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila Raimo, Rajala Raimo, Nurmi Kari E. (toim.): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Juvenes Print. Tampere, 106 - 150.

Laumann-Billings, Lisa & Emery, Robert E. 2000: Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology*, Vol 14(4), 671- 687.

Linnavuori, Hannariikka 2007: Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 3013. Jyväskylän yliopisto.

Mahl, David 2000: The Upside of Divorce. *Psychology Today*. Vol. 33 (2), 16.

Mustonen, Ulla & Huurre, Taina & Kiviruusu, Olli & Berg, Noora & Aro, Hillevi & Marttunen, Mauri 2013: Elämäkulku, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti). THL Raportti 17/2013. Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Perttula, Juha 2006: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. 2. painos. Dialogia Oy. Vantaa, 115 - 162.

Perttula, Juha 2009: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Juvones Print. Tampere, 115 - 158.

Poijula, Soili 2007: Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Saari, Salli 2003: Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Kolmas uudistettu laitos. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Salonen, Toivo 2007: Tieteen filosofia. 4. täydennetty painos. Lapin yliopistokustannus. Juvones Print. Tampere.

Syrjälä, Leena 2010: Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. PS- kustannus. WS Bookwell Oy. Juva. 247 - 261.

Suorsa, Teemu 2011: Kokemuksen yksilöllisyys, yhteisyys ja yhteiskunnallisuus subjektitieteellisestä kokemustutkimuksesta. Teoksessa Latomaa Timo & Suorsa Teemu (toim.): Kokemuksen tutkimus II, ymmärtävän psykologian syntyhistoriaa ja kehityslinjoja. Juvones Print. Tampere, s. 174 - 231.

Sandelin, Pirkko 2012: Narratiivinen lähestymistapa terveysalan opiskelijoiden ja terveydenhuollon työntekijöiden kokemuksellisten kertomusten tutkimisessa. Teoksessa: Kiviniemi, Liisa & Koivisto, Kaisa & Latomaa, Timo & Merilehto, Milla & Sandelin, Pirkko ja Suorsa Teemu (toim.). Kokemuksen tutkimus III, Teoria, käytäntö, tutkija. Juvones Print. Tampere, 167 - 193.

Storksen, Ingunn & Roysamb, Espen & Holmen, Turid L. & Tambs, Kristian 2006: Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. Scandinavian Journal of Psychology. Vol 47 (1), 75- 84.

Värynen, Kristiina 2008: Lapsen tuska huoltoriidoissa. Elämää vanhempien välissä. Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Wallerstein Judith & Lewis Julia & Blakeslee Sandra 2007: Avioeron perintö, eron lapset aikuisina. Therapeija-säätiö 2007, Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Wodsby, Marie & Ängarne-Lindberg, Teresa 2009: Fifteen years after parental divorce: mental health and experienced life-events. Vol.63 (1), 32-43.